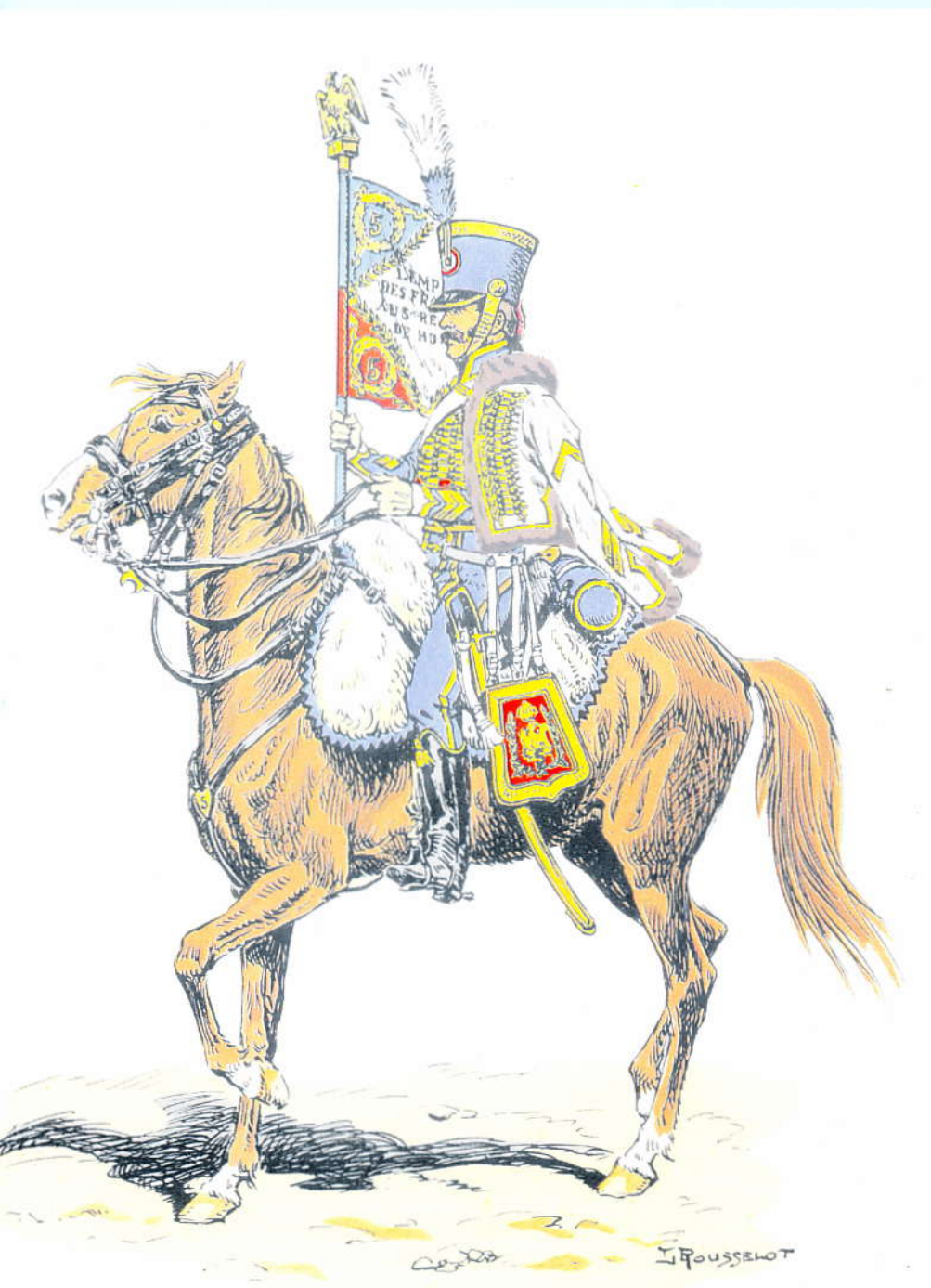

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

INDHOLD I DETTE NR.

side 97 Ved årsskiftet
af H.C. Wolter

side 97 Siden sidst
Slaget ved Leuten

side 98 Siden sidst
Miniatuermilitær
af Ulrik Wolter

side 101 Træk af Karl XII's Norgesfelttog i 1718
– og kongens død
af Mikael Kristian Hansen

side 109 Siden sidst
Befæstningsarbejder under krigen 1864

side 109 Siden sidst
„Jørgen skal være søofficer“
af Aksel Willumsen

side 109 Endnu en sjælden hovedbeklædning
fra Bornholms Museum
af Jørgen Kofoed Larsen

side 110 Kejserdømmets første Ørne.
Franske faner, estandarder og guidoner i 1804
af Ivan M.C.S. Elsmark

side 118 Restaureringsprojekt Memphis Belle
af Aksel Willumsen

side 118 Boganmeldelse
„Bonden fra Ringe - Helten fra Torsted.
En dansk dragons sandfærdige beretning“.
af John Sjøberg

side 119 Boganmeldelse:
"Kystartilleri i Danmark 1940-45"
af Ole Thureholm

side 120 Chakotens modeliste for 2005

side 120 For- og bagside viser

side 120 Månedens rettelse

Detalje fra maleriet "Bataille d'Jena", 14. oktober 1806, udført i 1810 på bestilling af marskal Berthier.

Chakoten

udkommer 4 gange årligt
og udgives af
Dansk Militærhistorisk Selskab
Udgivet med støtte fra
Prins Joachims og Prinsesse
Alexandras Fond
Abonnement tegnes ved indmeldelse
i Selskabet. Girokonto 655 4873
Kontingent for 2005 kr. 300,-
Fra udlandet kr. 350,-

Selskabets Protektor

Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Selskabets Præsident

Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 44 48 43 42
E-mail wol @ post9.tele.dk

Redaktion

T. Snorrason
Bogøvej 8, 1.tv.
2000 København F.
Tlf. 38 86 80 90

Kasserer

P. Steen Jacobsen
Slotsgade 30, 3400 Hillerød
Tlf. 48 26 42 15

Udveksling af blade

Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 44 66 14 44
E-mail thurholmpost5.teledk

Anvisningssalg

Aksel Willumsen
Kongedybet 18, 2.th.,
2300 København S
Tlf. 32 54 01 77
E-mail aksel@corfitz.com

Selskabets hjemmeside

www.chakoten.dk

Adresseændring

Søren Juul
Agnetevej 2
2800 Lyngby

Tryk

Dansk Tidsskrifts Tryk
Suhmsgade 3
1125 København K
CHAKOTEN 2004
ISSN 0901-4799

Ved årsskiftet

Selskabet passerede i 2004 de 60 år. Jubilæet markerede vi med udgivelsen i september af Chakoten nr. 3 som et jubilæumsnummer, der derfor blev større og bredere end de øvrige numre og indeholdende en artikel om Selskabet gennem de forløbne 60 år. Vi har modtaget mange positive reaktioner på denne skildring af de elementer, der holder sammen på vores forening: at vi på én og samme tid er rummelige for alskens militærhistoriske interesser og samtidig højt specialiserede i særlige interessegrene; og at vi rækker fra den professionelle hobbylinie til den dybe litterære interesse. På opfordring fra vores gode vært, Kastelet, faldt det naturligt at bidrage til fæstningens 340 årsdag den sidste dag i oktober, hvilket vi gjorde med et lidt større Miniaturemilitær end de foregående år – men anledningen var jo også en form for 400-års fødselsdag! Det blev en meget flot dag, der bidrog til den åbenhed og dialog, som vi lægger vægt på, og som vi også søger at vise gennem vores hjemmeside, hvor enhver kan se, hvad vi beskæftiger os med.

I anledning af de 60-årsdagen modtog Eric Cornelius, Ivan M.C.S. Elsmark og Steen Jacobsen Chakotens skjold.

Vores base i Kastelet og vores adgang til at anvende de meget velegnede lokaler er et stort aktiv for udfoldelsen af vores militærhistoriske interesse. Vi har derfor al mulig grund til at takke Forsvaret for den store imødekommenhed, som vi altid møder derfra. Hertil kom, at Danske Bank med meget kort varsel beredvilligt understøttede vores Miniaturemilitær på en sådan måde, at vi i forsvarrets fæstning på værdig vis kunne præsentere vores arbejder.

På de indre linier har der været strålende opbakning om årets aktiviteter, og det er et positivt kendetegn, at glæden ved at skabe er så åbenbar og synlig blandt medlemmerne. Steen Schön har på grund af sit arbejde ikke længere kunnet føre fanen for redaktionen, så bestyrelsen må videreføre linien, indtil vi atter får besat denne betydningsfulde og meget kreative post. Jørgen Flinholm Hansen, der har ydet et stort stykke arbejde i bestyrelsen, har ligeledes måttet prioritere og har derfor valgt at sætte sin post til disposition. Bestyrelsen opfordrer derfor til, at medlemmerne overvejer kandidater eller gerne sig selv til at udfylde pladserne. Vi har en solid udgangsposition, vi møder megen velvilje, og som det fremgår af dette nummer af tidsskriftet, byder vi i 2005 på et varierede tilbud både på vores program for hyggelige aftenmøder i Kastelet og i vores læsetilbud i Chakoten og på hjemmesiden.

Med tak for timerne sammen i det gamle år ønsker bestyrelsen alle medlemmer i ind- og udland et godt nytår 2005.

Hans Chr. Wolter

Frederik II af Christian Raun.

Siden sidst

Den 2. september berettede en veloplagt Ole Thureholm for et stort publikum om "Slaget ved Leuthen 1757", hvor Frederik mod alle odds som bekendt vandt en af sine mest bemærkelses-

værdige sejre. Foredraget vil blive lagt på nettet med behørigt billeder og kort samt blive bragt i bladet ved lejlighed - ikke mindst når billedsiden er bragt på plads.

Herover overrækker H.C. Wolter Chakotens skjold til Ivan M.C.S. Elsmark - i Geneve.

Heldigvis betalte det offentlige vor præsidents rejse. Til højre ses Steen Jacobsen med sit lige modtagne skjold. Den sidste modtager af skjoldet i forbindelse med 60-årsdagen E. Cornelius - har endnu ikke leveret billede. Men det kommer.

Siden sidst - Miniaturemilitær

Lørdag den 31. oktober 2004 kunne Kastellet fejre sin 340 års fødselsdag. Og det skete da også med tilstedeværelse af Chakoten, som også selv i år fejrer sin runde fødselsdag, den 60. af slagsen. Det startede som de foregående år i Varmecentralen, der er en meget flot bygning, hvor et langt bord, med Chakotens „grå guld“ (i form af John Sjøberg, Svend Nielsen og Jens Erik Hansen) satte farve på den ellers oktobergrå himmel, ved deres bemaling af figurer. Ved støbningen stod Hans Christian Wolter, som ikke altid var til stede, så John Hansen måtte træde i stedet. Og det gjorde han med den største glæde, og han støbte på livet løs. Ovre i den anden side af lokalet stod Jørgen Larsen og Ole Thureholm med deres egen lille hær af

Schlesvig-Holstenske oprørere klar til at udfordre alle, som havde modet til at anføre danskerne til angreb mod uslingernes høj.

Martin Davidsen havde bragt uniformer og våben fra forskellige tider og epoker overalt fra historien. Små camouflagemalede barneansigter fik hurtigt opfanget synet af sværd og rustninger. Og som høje satte de målrettet deres næser efter Martin Davidsen, hvor man frit kunne lege med sværd og geværer, dog til en vis grænse.

Leif Christensen stod ude på venstre flanke med sit Gettysburg-scenario, som så flot illustrerede angrebet på Cemetery Hill under Den Amerikanske Borgerkrig.

Midt på gulvet stod der et utal af flotte figurer fra alskens tider i monterne, som for en gangs skyld ikke var lånt af Tøjhuset, som i år tilsyneladende ikke ønskede at bidrage til Kastellets store fødselsdag, med at udlåne monter. Men så trådte Danske Bank til, dagen før og leverede flotte og velholdte monter. Chakotens hjemmeside blev gennemgransket af de uendelige horder af mennesker (der var anslået ca. 1.200 besøgende), som blev ved med at komme ind i Varmecentralen, en anden

dør blev nødt til at blive taget i brug, for at folk også skulle have mulighed for at komme ud igen.

Hjemmesiden blev vist fra en CD-rom, da der ikke var opkobling til Internettet, som man nok godt kunne have brugt, da visse funktioner på hjemmesiden ikke virkede optimalt.

Tidligere på dagen overrakte præsidenten Chakotens våbenskjold til kassereren, P. Steen Jacobsen, som har holdt Chakotens finanser oven vande og i balance i snart utallige år.

Danske Banks monter gjorde deres opgave godt, da der både var ovenlys, og da de heller ikke var store kolosser, som dem fra de tidligere år men i stedet det man kalder „diskret elegance“. Og de små bemalede hoveder inde i monterne spredte tydeligvis glæde, til både de små bemalede hoveder og de store ikke-bemalede uden for glasset.

Ude i gråvejret stod en lille gruppe reenact-mentsoldater fra Den Amerikanske Borgerkrig, som i ligeberettigelses ånd bestod af både mænd og kvinder. Der var heste, bål, telte og våben. Det var en flot skare, som man ikke kunne lade være med at dvæle lidt ved. Helt igennem blev det en god dag.

Mange besøgende og en god atmosfære, som viste Chakoten fra sin bedste side.

Aksel Willumsens og Leif Christensens havde gjort et godt og stort forarbejde, og på selve dagen rendte de rundt som små bier og havde yderligere stor andel i succesen.

Var man sulten, så stod man over for kastelsgrøden, som er god mad, hvis man er sulten.

Ud over billeder fra dagen her i bladet, findes flere på Chakotens hjemmeside.

Ulrik Wolter

Svend Nielsen på vej ind i montren for at blive klar til udstilling.

John Hansen i gang med dagens ret - bly til alle!

På Chakotens hjemmeside flere billeder - og så i farve.

Leif Christensen overvejer her alvorligt, om han ikke også burde begynde at gå med hat!

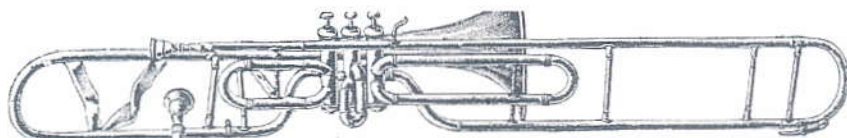
Her males under beundrende blikke.

Jørgen Larsen i knibe anno 1848.

Våbensmeden arbejder dybt koncentreret.

Model & Hobby!

Vi rydder lidt op i gemmerne og finder bøger, postkort, plancher m.v., som måske kan have jeres interesse.

Kom og kig!

Herudover har vi det sædvanlige udbud af uniforms-, militær-, instruktionsbøger og -hefter med mange nyheder.

Sussie, vor yngste søster, er ferm til at hitte bøger fra kendte og mindre kendte forlag.

Desuden sørger hun for et godt sortiment af interessante figurer til fornuftige priser og kan endvidere præsentere mange nyheder i Prince August støbeforme.

Kom og kig!

Støbning af egne figurer og emner er spændende udfordring, især hvis det lykkes med et godt resultat.

Vi har materialerne.

1 kg. Silicone i god kvalitet kr. 350,-. Metaller uden bly. PU støbemasse i 2 kg. portioner, let at arbejde med, god flydeevne uden luftboble-problemer.

3 typer Milliput modellérmateriale til fremstilling af prototypefigurer etc.

Alskens instrumenter til modelléring og bearbejdning.

Cyanolim i 3 viskositeter kr. 39,- for 20 gram.

Kom og se!

Inger, den mellemste af os tre søskende, er i den grad miniaturist og fylder forretningen op med mængder af artikler til dukkehusinteriør. Meget af det kan bruges til dioramaer m.v.

Leif, den ældste, er god til at se ud som om han bestiller noget, - af og til i hastigt tempo.- Men han har dog netop fremstillet en masse baser og fundamenter til enkeltfigurer og opstillinger, så der sker da noget!

Velkommen i

MODEL & HOBBY

- siden 1948

Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K

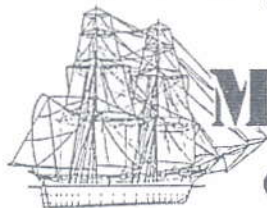
Tlf./fax (+45) 33 14 30 10

Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,

fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13

ONSDAG LUKKET

www.model-hobby.dk

Træk af Karl XII's Norgesfelttog i 1718 – og kongens død

af Mikael Kristian Hansen

Indledning

I slutningen af oktober 1718 begyndte et af de mest berømte felttog i Nordens historie, da den svenske konge Karl XII overskred den svensk-norske grænse. Dette var hans sidste chance for at genvinde initiativet i den Store Nordiske Krig (1700-1721). Umiddelbart før felttogets begyndelse var Sveriges situation kritisk. Landet var trængt fra alle sider af fjenderne Danmark-Norge, Hannover-Storbritannien, Preussen, Rusland og Sachsen-Polen.¹ Hver af disse stater havde taget deres del af det tidligere så mægtige svenske imperium. Russerne havde erobret Sveriges baltiske og finske besiddelser, mens Danmark-Norge, Hannover og Preussen havde delt Sveriges nordtyske besiddelser. Dertil kom, at Danmark-Norge havde ambitioner om at generhverve de tidligere danske besiddelser øst for Øresund; Skåne, Halland og Blekinge.

Karl XII var derfor nødt til at tage initiativet for at komme ud af denne umulige situation. Han fulgte derfor en indviklet diplomatisk og militær plan, hvori kun han selv kendte de nøjere detaljer. Ved sin trofaste medhjælper, den holstenske baron Georg Heinrich von Görtz, ønskede han ved separate fredstilbud til fjenderne at splitte disse.²

På det militære plan var det vigtigt for kongen at gribe initiativet igen som i krigens tidligere dage. Men hvor skulle stødet rettes først? Et angreb på Danmark-Norge ville være naturligt, da et hurtigt felttog kunne tvinge dobbeltmonarkiet ud af koalition. – Og dermed også den danske orlogsflåde, der havde herredømmet langs de svenske kyster og i Østersøen. Dermed kunne Sverige også lettere indlede en offensiv mod Rusland i Baltikum eller mod de nordtyske fyrstendømmer.

Som følge af det danske flådeherredømme måtte en svensk invasion derfor rettes mod Norge. Det var også et gammelt svensk

udenrigspolitisk mål at erhverve Norge, da Sverige og Norge udgjorde en geografisk enhed, ligesom Norge havde en række værdifulde ressourcer. Hvor vidt den svenske konge ønskede at beholde hele Norge er mere uklart. Kongen ville sandsynligvis kun beholde området frem til Glommen. Dette ville udgøre en naturlig grænse mellem nabostaterne. Øvrige erobrede områder kunne benyttes til at afpresse indrømmelser fra Danmark-Norge i fredsforhandlingerne. Dog må det siges, at kongen var meget tavs angående sine planer og kan have ændret dem i takt med felttogets og de diplomatiske forhandlingers fremgang.³ Dette var svenskekongens situation umiddelbart før, han begyndte felttoget.

Forberedelserne til felttoget

Allerede i 1716 havde Karl XII forgæves forsøgt at erobre Norge fra Danmark, men de norske fæstninger havde under det felttog vist sig for stærke. Kongen havde nærmest improviseret felttoget og manglede tungt belejringsartilleri til at gennemføre en erobring af Norge, hvorfor han trak sig tilbage. Karl XII havde forsøgt at bringe belejringsartilleri til Norge via søvejen, men det lykkedes Tordenskjold at tilintetgøre disse transporter ved Dynekilen i sommeren 1716. Kongen havde imidlertid høstet nyttige erfaringer, som han brugte ved planlægningen af det kommende felttog mod Norge.

Karl XII måtte indstille sig på et langvarigt felttog, hvor først og fremmest fæstningerne Frederiksten og Akershus skulle indtages hen ad vejen. Hovedangrebet skulle altså sættes ind i Syd norge, mens et mindre korps skulle angribe i retning af Trondheim og dets fæstningsværker. (Han kunne dog håbe på, at nordmændene ville acceptere feltslag på et tidspunkt).

Karl XII's forberedelser til Norgesfelttoget var økonomisk og militært meget omfattende.

For at genskabe og finansiere en stor svensk hær måtte Sveriges ressourcer mobiliseres til total krig. Et stort problem var finansieringen.

Den svenske stat var tyngt af gæld som følge af 16 års krig. Her havde Karl XII imidlertid en genial førsteminister i den ovenfor nævnte holstenske baron Georg Heinrich von Görtz.⁴ Denne påtog sig den tilsyneladende umulige opgave at skaffe midlerne. Dette skete blandt andet ved udenlandske lån, hvilke dog var begrænsede som følge af Sveriges dårlige økonomi.

Næ, kongen og baron von Görtz gennemførte en

række økonomiske reformer for at tilvejebringe ressourcerne. Kongen oprettede en ny institution – "Upphandlingsdeputationen". Under baron von Görtz' ledelse skulle denne administrere statens samlede ressourcer. Dette skete dels ved nye skatter og tvangslån hos enkeltpersoner og institutioner. Derudover indførte baron von Görtz en ny metalmonet – "nødmønten". Det var rigsdalere præget i kobber, men med samme pålydende værdi som rigsdalere præget i sølv. I virkeligheden var det således en forløber for de senere papirpenge, hvor staten garanterede papirpengenes nominelle værdi. På den måde skaffede Görtz 20 millioner rigsdalere til den tørstige statskasse. I begyndelsen var disse nødmønter til stor nytte for staten, da dens leverandører blev tvunget til at modtage disse som betaling, men folket mistede hurtigt tilliden til disse såkaldte Görtz-penge som følge af inflation.

Derudover gennemførte den svenske stat også en anden vigtig økonomisk reform. For fremtiden havde staten eneret på at købe eksportvarer til fastsatte priser. Staten solgte så disse varer videre til udlandet med en god fortjeneste. Dette gjaldt specielt kobber- og jerneksporten. Dette forbedrede statens økonomiske situation, selvom der selvfølgelig stadig manglede likvider.

Kongen skabte en helt ny hær på omkring 65.000 mand. Der har været en tendens til at sammenligne denne hærs sammensætning med den tyske i slutningen af 2. Verdenskrig, men dette findes der ikke belæg for i de historiske kilder. Således havde hæren kun 73 mænd over 55 år, og kun 30 soldater var mellem 15 og 17 år gamle. Hvis soldater blev fundet uværdige til tjenesten, blev de simpelthen sendt hjem. Kavaleriet slækkede heller ikke på sine krav til hestenes kvalitet. Hovedbestanddelen af rekrutterne kom fra det traditionelle "indelningsverket".

"Indelningsverket" fungerede under den svenske enevælde således, at hvert landskab/len i imperiet forventedes at kunne stille et regiment soldater. På lokalt niveau skete det ved, at et antal bønder dannede en "rote", og denne "rote" skulle ved fælles indsats sørge for at stille en soldat til hele landskabets/lenets regiment. Denne soldat havde så i fredstid en gård/et husmandssted at passe på egnen. Et antal uger om året blev regimentet så mønstret og gennemgik de nyeste våben og den nyeste eksercits. Officererne boede i samme landskab og len som soldaterne, hvilket forstærkede fællesskabet inden for regimentet.

Dog oprettedes der også regiment, der var hvervet af kronen. Disse bestod både af svenskere og udlændinge. Alligevel tærede rekrutteringen selvfølgelig på Sveriges menneskelige ressourcer. Karl XII tvang således manglen en student på de svenske universiteter ind i hæren, hvis de ikke kunne opvise studieresultater. Manglen en adelsmands tjener forsvandt også ind i den karolinske hær.

Skabelsen af den nye hær var også ledsaget af en række innovationer i hærens ledelse og enheder.

Reformerne i den svenske hærledelse bestod i, at der nu blev udnævnt 7 "direktører". Hver direktør var en højtstående officer, som havde et bestemt ansvarsområde. En direktør havde ansvaret for ammunitionen, en anden for indkvarteringen og en tredje for den

Karl XII portrætteret under slaget ved Narva.

Karl XII og baron von Görtz, der af mange svenske betragtedes som kongens onde ånd, hvorfor man da også skyndte sig at halsugge baronen straks efter kongens død.

taktiske udvikling etc. Dette effektiviserede ledelsen af den svenske hær. I Europa var dette et helt nyt system.

Livskadronen blev dannet i 1716 som delvis erstatning for den tidligere eliteenhed Livdrabanterne. I 1716 var der nemlig kun 68 drabanter tilbage. Denne nye enhed skulle sammen med kongen altid gå i spidsen ved et større slag. Eliteenheden bestod af ugifte mænd mellem 20 og 30 år. De skulle være ustraffede og "have lyst til krigsvæsenet". Kongen mente, at ugifte mænd var mere modige end gifte. Derfor gik han også selv i spidsen for sin eliteenhed for at tilskynde de øvrige soldater til en større indsats. Frem til 1718 lykkedes det at opbygge en styrke på 500 mand.

Den svenske krigsindustri stod over for nye opgaver. Den skulle levere udrustningen til den nye hær. Dette betød også produktion af artilleri, som skulle benyttes ved belejringen af de norske fæstninger Akershus og Frederiksten. Den berømte artilleriofficer Carl Cronstedt (1672-1750) udarbejdede planerne for det nye artilleri, som havde fået kongens godkendelse allerede i februar 1717. I henhold til planerne voksede artillerikorpset til 3.380 mand, og hvert regiment fik et mindre antal 3- og 4-pundige kanoner. Disse mindre kanoner kunne som følge af deres mobilitet lettere benyttes under kamp. Derudover var de selvfølgelig lettere at transportere. Altså blev infanteriets gennemslagskraft forøget i kraft af disse kanoner. Planerne indebar også, at Sverige nu producerede 48-pundige kanoner, som kunne benyttes ved de forestående belejringer. Artillerikorpsets voksende betydning manifesteredes også ved, at kongen

hvorfor de accepterede betalingen til trods for inflationen.

Indsamlingen var meget systematisk, hvor hele regionaladministrationen blev sat i arbejde. Kongen havde fastsat offensiven til at begynde i efteråret 1718. Der var høsten nemlig i hus, og bønderne kunne benytte deres heste og vogne til hærens transporter. Fra oktober til december måned 1718 arbejdede cirka 15.000 bønder dagligt med 60.000 heste for at sikre hærens forsyninger og depoter.

Centrale depoter udpegedes. Strömstad blev den store base, men der samledes også ressourcer i 3 andre depoter; Västra Ed i Dalsland, i Holmedal og Eda i Värmland. I Jämtland samledes også forråd til Karl Gustaf Armefelts armé. 60.000 soldater og 30.000 heste kunne forsynes fra disse forskellige depoter. I alt samledes forråd på 65.000 tons. Dette lykkedes til trods for, at det var hårde tider i Sverige.

De 37 infanteri- og 23 kavaleriregimenter havde ikke alle den bedste udrustning i uniformer fra begyndelsen. Hærledelsen prioriterede de soldater højere, som skulle indlede offensiven. Alle soldater fik samme våben, ligesom træningen fulgte karolinernes stolte traditioner.

Det var også en stor opgave at sikre, at tropperne fik forsyningerne under fremmarchen i Norge. Hvert regiment var på cirka 1.500 mand. Cirka 6 ugers mad til et regiment krævede 180 vogne. Normalt havde et regiment 50-55 vogne. De fleste anvendtes imidlertid til ammunition, syge, telte og lignende. Kun en tredjedel var som regel læsset med forplejning. Langt flere vogne måtte tilvejebringes til det forestående felttog, ligesom forsynings-tjenesten blev udbygget, da Karl XII netop ville medbringe forsyningerne og derved ikke genere

personligt overværede mange af dets øvelser, ligesom han i august 1718 ophøjede Carl Cronstedt i friherrestanden.⁵

Et markant problem var, hvordan hæren skulle få forsyninger (mad og drikke). Karl XII var klar over, at Norge ikke kunne yde tilstrækkelige forsyninger til hans tropper under fremrykningen. Derfor var det nødvendigt for ham at medbringe størstedelen af forsyningerne. Dette ville også styrke den svenske hærs anseelse hos den norske civilbefolkning. Tidligere lod hæren sig forsyne de steder, hvor den kom frem, hvorfor dette tiltag var ganske uventet.

Derfor indsamledes på kongens ordre kontributioner til det forestående felttog. De store indkøb blev foretaget af "Upphandlingsdeputationen". Umiddelbart måtte mange bønder modsætte sig dette, da deres kontributioner betaltes med nødmønt, men det var en bedre betaling end den hidtidige. Derudover var de svenske bønder meget kongetro,

norske borgere og bønder. – Et langt større antal feltsoldater overførtes hertil. Det lykkedes virkelig at skaffe en stor del af forsyningerne frem til de steder, som var nødvendige for felttogets succes.

Denne ny organisation fik ikke vist sin fulde styrke under det norske felttog, da det blev relativt kort, men i det lange perspektiv blev Karl XII skaberen af det moderne militære system, som senere slog igennem på det europæiske kontinent. De fremmede officerer i den svenske hær, herunder Jean-Charles Folard (1669-1752), var meget imponeret over den svenske hærs disciplin og organisation.⁶ Han og flere af de andre fremmede officerer medvirkede til dele af dette systems indførelse i deres respektive hjemlande.

Disse forberedelser syntes kun at være første trin i kongens planer. Kongen gennemførte også administrative og økonomiske reformer inden for den svenske orlogsflåde. Derudover blev de forskellige eskadrer forstærket som led i reorganiseringen. Flådebaseerne i Gøteborg og Stockholm fik ordre til at indsamle store forråd af korn og andre levnedsmidler.

Ligeledes fik orlogsflådens chef i Stockholm allerede i februar 1718 ordre til at skaffe adskillige tropstransportfartøjer. Kongen fik således en transportflåde til rådighed på 145 skibe, der kunne overføre 17.500 mand og 4.000 heste. Tilsyneladende planlagde han også et større felttog mod syd eller øst allerede i 1719. I så fald regnede Karl XII med, at Norgesfelttoget kun ville vare 6 måneder. Altså var kongen i gang med at udtænke den store strategi for afslutningen af krigen.

Karl XII vidste, at dette felttog ville blive hans sidste chance for at genvinde initiativet i krigen. Derfor ønskede han en meget høj kampmoral blandt officererne og soldaterne. De skulle fortrænge de store nederlag ved Poltava i 1709 og Tønningen i 1713. Kongen ville vække karolinernes fine, men slumrende traditioner til live. Derfor var han meget opmærksom på, hvis hans officerer udviste manglende ophøjelse under striden i Norge.

I sine forberedelser til felttoget tovede kongen ikke med at benytte mange udlændinge, hvilket vakte anstød i Sverige. De svenske adelige og embedsmænd vendte sig mod en holstener som baron von Görtz. Mange embedsmænd og officerer var utilfredse med hans nyskabelser. Adelen opfattede disse fornyelser som overgreb på deres prærogativer i centraladministrationen. Således lagde kongen i perioden 1716-18 selv spirene til frihedstiden, som fulgte efter kongens død.

Den norske strategi

Frederik IV af Danmark-Norge (1671-1730) havde stærk grund til bekymring, da Karl XII samlede sine tropper langs den sydvestlige del af den svensk-norske grænse. Han havde selv planlagt en invasion af Skåne, Halland og Blekinge med britisk eller russisk hjælp, men denne realiseredes foreløbigt ikke.⁷ Derfor udarbejdede Frederik IV og hans stab planer for forsvaret af Norge i 1717. Det var disse planer, der blev sat i værk, da Karl Gustaf Armefelt gik over grænsen i sensommeren 1718, se nedenfor. I henhold til disse planer sendtes også forstærkninger til Trondheim og Østnorge under felttoget.

Den norske øverstkommanderende general Barthold Heinrich von Lützow (1654-1729) havde også haft kommando under svenskernes invasion i 1716. Han havde cirka 29.000 mand til sin rådighed i oktober måned,

hvoraf halvdelen dog var bundet i garnisonerne. Dertil kom, at et svensk gennembrud kunne ventes på forskellige punkter af den sydvestlige del af den svensk-norske grænse. Den dårlige norske infrastruktur virkede ligeledes hæmmende for både angriber og forsvare.

Barthold Heinrich von Lütow delte sin hær i 2 korps. Det ene korps stod under kommando af generalmajor Adam Abraham von Gaffron (-1738). Hans hovedopgave var at forsvare hovedstaden Christiania. Korpset var placeret nordøst for hovedstaden for samtidig at kunne give det svenske Värmland-korps en varm velkomst i Norge. Dette var selve hovedkorpset. Det andet korps stod under kommando af generaløjtnant greve Georg Wilhelm von Hedwiger Sponneck (1672-1740), som skulle dække Svinesund-Tistedal-fronten. Denne arbejdede hårdt for at lægge svenskerne flest mulige hindringer ved invasionen fra sydøst og øst. I hast anlagde de en række skanser langs grænsen. Generaløjtnant Sponneck havde cirka 5.000 mand til sin disposition. Generaløjtnant Sponneck var stillet over for en svær opgave. Han skulle sprede sine styrker langs en række punkter på den sydvestlige grænse og samtidig forsøge at standse et koncentreret svensk indfald.

Ved koncentreret svensk fremrykning måtte nordmændene før eller siden trække sig tilbage og holde stand langs Glommen-linjen, hvorfor de norske tropper anlagde skanser og andre hindringer langs denne forsvarslinje. Ligeledes blev der truffet forberedelser til at evakuere befolkningen mellem Christiania og Glommen og afbrænde gårdene, så svenskerne ikke kunne benytte de lokale ressourcer i deres videre fremrykning.

Den svenske strategi

For Karl XII var det vigtigt at sikre kommunikationen og forsyningslinjerne. Derfor iværksatte han en forbedring af Gøteborgs og Strømstads fæstningsanlæg inden det kommende felttog. På denne måde sikrede han forsyningslinjerne til det forestående felttog i Norge. Befæstningen blev ganske stærk. (Således mislykkedes Peter Tordenskjolds angreb på Gøteborg i maj og Strømstad i juli 1717). Livlinen var sikret for det forestående felttog.

Invasionshæren var inddelt i 3 uafhængige korps, hvilket var et resultat af den tidligere reorganisering af den svenske hær. Den største styrke var under Frederik af Hessens (1676-1751) kommando med hovedbase i Strømstad. Den anden styrke på 12.000 mand var under kommando af kongen selv og stod ved Västra Ed i Dalslund, mens den tredje på cirka 5.000 mand stod ved Holmedal i Värmland og ledtes af generaløjtnant Henrik Otto von Albedyhl. Dertil kom Armfelts hær på 7.500 mænd i Jämtland. Det gav en invasionshær på små 40.000 mand.

Karl XII's strategi var klar. Nordmændene måtte ikke vide, hvorfra angrebet ville komme. Dertil bidrog de svenske flådekonzentrationer i Karlskrona og Stockholm. For Norgesfronten betød det, at de svenske tropper blev spredt udover en lang front, hvor de relativt hurtigt kunne samles til et større fremstød. Ligeledes blev nordmændene narret til at tro, at hovedangrebet ville komme fra Strømstad som følge af den heftige aktivitet i området, som norske spejdere kunne rapportere tilbage om.

Henover sommeren kæmpede svenske og norske styrker om Iddefjorden ved artilleribeskydning fra henholdsvis Frederikshald på

den norske side og Sundsborg på den svenske side. Svenskerne ville ved et fremstød her sikre sig herredømmet og dermed lette fremrykningen mod Christiania under hovedangrebet. I juli 1718 gennemførte Karl XII et større projekt. Ved uhyre anstrengelser lykkedes det Karl XII og hans mandskab at få overført 12 større og mindre fartøjer over land fra Strømstad til den svenske side af Iddefjorden. Det var en strækning på 20 kilometer. Vejen går under navnet Galärvägen, og der kan stadig ses spor af den i terrænet. Ved at overføre skibene fik svenskerne overtaget i fjorden. Nordmændene opgav deres befæstninger langs Iddefjorden. Dette lettede den svenske fremmarch i det forestående felttog.

Hovedangrebet

Det er muligt, at den britiske flådes tilstedeværelse i Nordsøen og Østersøen forsinkede Karl XII's operationer. Ligeledes kan de sideløbende fredsforhandlinger med russerne på Åland og den dårlige høst have medvirket hertil. I oktober 1718 var alting imidlertid klart til angrebet. Felttoget var dog upopulært blandt officererne, da det opfattedes som et angreb på æreløs udmærket. Det norske terræn var meget forskelligt fra de traditionelle slagmarker i Nederlandene, Tyskland, Polen og Rusland. Dermed var det vanskeligt at benytte den traditionelle strids-taktik. Med andre ord var der små chancer for at fjenden kunne tilintetgøres i et større slag. Specielt kongens svoger Frederik af Hessen og kongens betroede officer Johan August Meijerfelt (1664-1749) forholdt sig kritiske.

Karl XII kom ikke længere som "Norges ven" ved sit angreb i 1718. Sverige havde ellers ved sin propaganda forsøgt at få nordmændene til at vende sig mod den danske konge i 1716-17 og søge støtte hos svenskekongen, men den negative respons fra den norske befolkning medførte, at propagandaen blev opgivet.

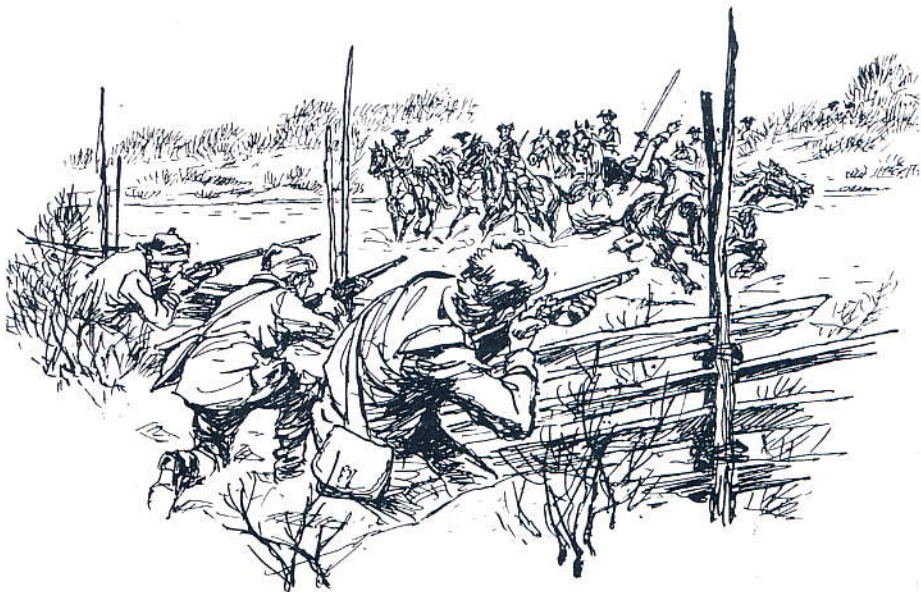
I slutningen af oktober krydsede de sydlige svenske korps den norske grænse. Kongen og hans nevø den gottorpske hertug Karl Frederik (1700-39) passede grænsen den 30. oktober på march mod Frederikshald. Med en fortrop på 900 mand oprettede han hovedkvarter ved Tistedal cirka 30 kilometer fra fæstningen Frederiksten allerede et par dage

efter. Karl XII var gået via Fossanebru over Berby og Præstebakke til Iddesletten. De mødte næsten ingen modstand, da nordmændene blev meget skræmte af Karl XII's polske kavaleri-enheder. Karl XII havde under den Store Nordiske Krig opbygget polske enheder i sin hær. Disse polske soldater/kavalerister støttede svenskekongen mod deres egen polske konge August den Stærke og dennes allierede. Dermed havde svenskerne narret nordmændene, der troede, at hovedarméen omkring Strømstad ville indlede angrebet.

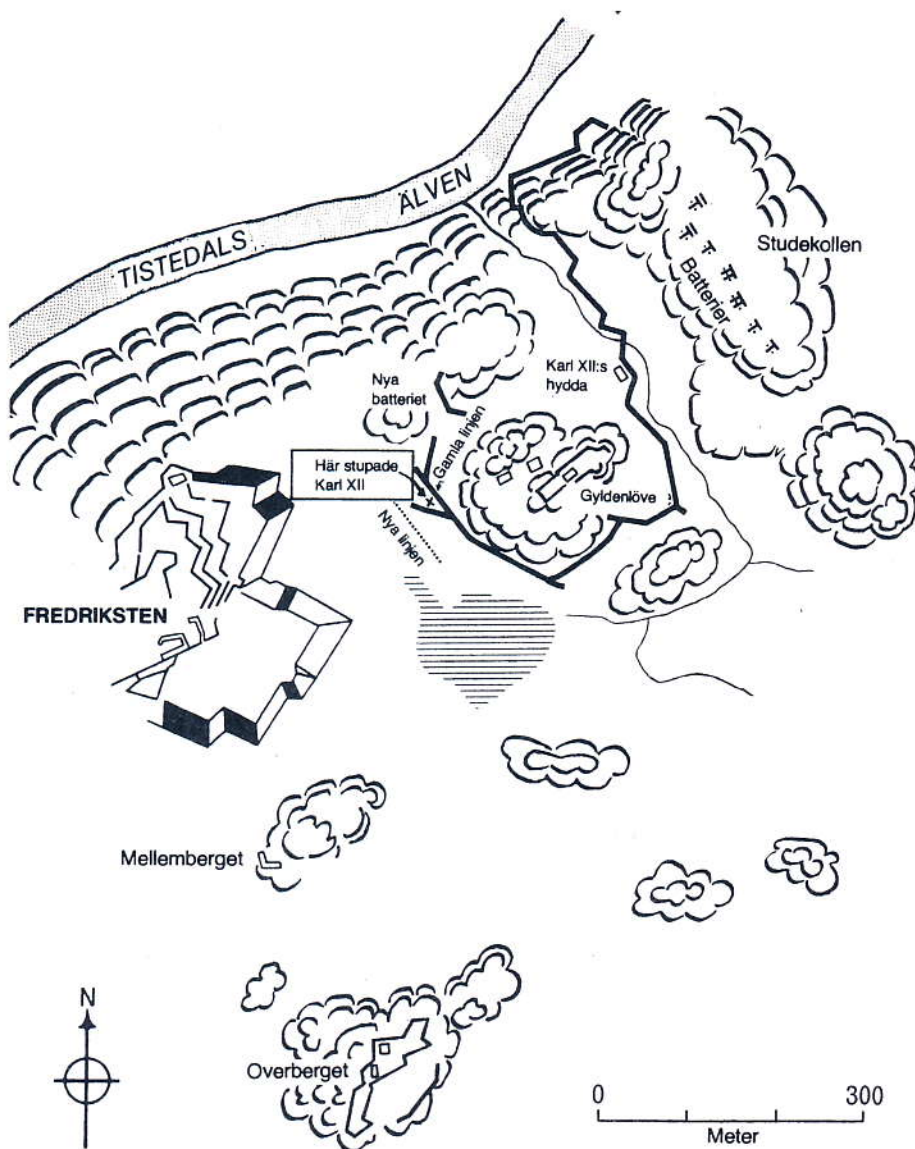
Värmland-korpset angreb Ørje i midten af november med retning mod Glommen. Värmland-korpset ryddede det østlige område for fjendtlige tropper med undtagelse af den mindre fæstning Blaker, hvis kommandant nægtede at kapitulere. Fæstningen blev omringet, og forsyningsvejene via Glommen blev afskåret. Fæstningen skulle siden stormes på gammeldags maner med sværd i hånd, som den svenske tradition bød. Ligeledes indløb der meldinger til generaløjtnant Sponneck om, at Strømfoss var under ild. Svenskerne pressede også på ved Svinesund. Dermed stod generaløjtnant Sponneck i en umulig situation. Han valgte at retirere til Glommen-linjen. Før tilbagetrækningen blev en del ammunition og kanoner bragt til fæstningen Frederiksten for at forbedre dens situation ved den forestående belejring.

Generaløjtnant Sponneck blev nødt til at opgive Svinesund-Tistedal-linjen, da han kunne risikere at blive omringet. Dermed havde Karl XII opnået en indledende succes. Barthold Heinrich von Lütow kritiserede sidenhen generaløjtnant Sponneck for denne beslutning, hvilket også senere militærhistorikere har gjort. Alligevel synes det rimeligt at antage, at generaløjtnant Sponneck traf den rette beslutning ved at trække sig tilbage til Glommen for at lade svenskerne køre træet i en belejring af fæstningen Frederiksten.

Da generaløjtnant Sponneck trak sig tilbage, kunne det svenske hovedkorps fra Strømstad rykke frem uden at møde nævneværdig modstand. Hovedstyrken rykkede mod nord under Frederik af Hessens ledelse. De byggede en provisorisk bro ved Svinesund og kom over til Frederikshald. Frederik af Hessen opslog sit hovedkvarter i Torpum. Nu kunne belejringen af den norske fæstning rigtig

Norske landdragoner overfalder svensk rytterpatrolje.

Forsøg på at rekonstruere, hvor de svenske løbegrave ved Frederikssten var anlagt. Problemet er således i dag, at man i realiteten ikke ved, hvor de gik, idet de blev kastet til straks efter svenskernes afmarch. Således er det umuligt at konstruere præcist, hvorfra det dræbende skud mod kongen blev affyret.

begynde efter fransk mønster. Efter den indledende succes var det i høj grad Frederik af Hessens og Karl XII's enheder, der skulle forestå belejringen af Frederiksten, mens Värmlandkorpsets opgave blandt andet blev at skaffe forsyninger til de forskellige enheder. Ligeledes skulle de forflytte det indfødte præsteskab, så de ikke kunne opdigne befolkningen til oprør.

Til trods for succesen var Karl XII alligevel skuffet over, at nordmændene trak sig tilbage. Han ønskede mest af alt et åbent feltslag, hvor hans overlegne karolinske styrker kunne vise deres værd, men den norske krigsledelse valgte klogeligt den defensive linje.

Da tabene voksede, udkommanderede kongen faktisk soldater til at aflede opmærksomheden fra gravearbejdet ved at larme med spader andre steder. Dermed viste kongen, at han tænkte på sine soldaters ve og vel. (Samtidig med han mindskede sine tab under belejringen).

Karl XII turde ikke gentage fejlen fra 1716-felttoget og lade Frederiksten forblive i fjendens hænder, da den kunne bryde hans kommunikations- og transportlinjer. Derfor blev den omringet, og en belejring indledtes. I slutningen af november var fæstningen

fuldstændigt afskåret fra oplandet. Fæstningens garnison var på cirka 1.400 mand under generalløjtnant Berthold Nikolai von Landsbergs ledelse. Det synes at være et ringe antal soldater i forhold til den svenske invasionshær, men det var en af de stærkeste fæstninger i Norden. Fæstningen var bygget på en meget stejl klippe, hvilket var en svær hindring ved stormforsøg. Fæstningen havde dog sine svagheder på den nordvestlige side. Derfor havde den her 3 skanser til at beskytte hovedfæstningen: Gyldenløve med 30 soldater, Mellomberget med 30 soldater, Overberget med 200 soldater. Fæstningens kommandant var klar over, hvilken drastisk betydning det ville få for Norges forsvar, hvis han overgav sig.

Belejringseksperter i Karl XII's hær var den franske oberst Philippe Maigret. Denne skulle nu efter Vaubans metode først indeslutte fæstningen. Markis de Vauban (1633-1707) var kendt som Frankrigs store fæstningsbygger, idet han under Ludvig XIV's regeringsperiode anlagde en række fæstninger langs Frankrigs grænser efter bastionsprincippet. Ligeledes var han kendt som belejringskunstens mester. Hans system indebar, at soldaterne anvendte parallelle løbegrave (paralleller), som førtes

frem i siksak mod den belejrede fæstning. Dermed var soldaterne meget bedre beskyttet mod fæstningens kanoner og skarpskytter end tidligere. Derudover kunne belejringen også gennemføres hurtigere.

Parallellerne anlagdes nærmest i halvcirkler omkring fæstningen. Forbindelsen mellem disse skyttegrave skete gennem skrå løbegrave (approches). Disse anlagdes, så det var svært for fæstningens kanoner at beskyde dem. Når det tunge artilleri så kunne placeres på tæt afstand, kunne næste fase af belejringen begynde: Forsvarsværkerne skulle skydes i sæk. Garnisonen skulle svækkes på denne måde og ved mangel på forsyninger. Til sidst skulle stormangrebet komme.

Der gjaldt visse regler for belejring af enhver fæstning eller by. Når de svenske tropper ved deres artilleri havde skudt en breche i forsvarsværkerne, kunne stormangrebet indledes. Inden stormangrebet satte ind, kunne kommandanten vælge at overgive sig eller kæmpe til sidste mand. Hvis han overgav sig, kunne han bevare sin ære. Dette betød fri afmarch med faner, tændte lunter og musik. Hvis kommandanten derimod ikke gav op, betød det kamp til sidste mand. Byen kunne blive plyndret i 3 dage af kongens soldater.

Karl XII besluttede sig for at angribe nordfra. Først skulle Gyldenløveskansen indtages, da denne beherskede indgangen til fæstningen. Belejrsartilleri og ammunition blev bragt frem fra Strømstad. De svenske tropper opstillede artilleriet på Studekollen.

Natten til den 24. november åbnedes den første rigtige løbegrav i belejringen af Frederiksten. Arbejdet blev med tiden mere og mere farligt, da de kom på skudhold af fæstningen. Den første nat var arbejdet dog relativt ufarligt. Soldaterne gravede sig 645 meter frem, mens de gravede 67 meter den følgende nat og natten derefter 49 meter. Derefter gravedes i en halvcirkel omkring Gyldenløve for siden at fortsætte parallelt med fæstningen. Arbejdet i løbegravene blev nu hårdere. Der var større tab af menneskeliv, da soldaterne nu kom under ild fra både Frederiksten og de mindre fæstninger. Beskydningen skete ikke kun med kanoner, også de norske skarpskytter høstede deres bytte blandt de svenske soldater.

Kongen måtte hele tiden regne med, at de norske soldater ville forsøge et udbrud og ødelægge svenskernes løbegrave. Derfor holdt kongen store troppekontingenter i reserve for at imødegå disse udbrudsforsøg, hvilket var almindelig belejringspraksis. Han ville højne moralen blandt sine soldater. Det var sandsynligvis også derfor, at han udsatte sig for fare den 30. november om aftenen. Dette vil vi vende tilbage til.

Den 27. november 1718 stormede 200 svenske soldater med kongen i spidsen Gyldenløveskansen uden større tab. Kongen var i modsætning til Frederik IV ofte at finde i spidsen for sine tropper. Dermed manglede kun 2 skanser og selve fæstningen. Nu kunne løbegravene graves meget tættere på fæstningen. Da Karl XII ønskede at være nær begivenhederne, lod han opføre en hytte bag Gyldenløveskansen.

Til trods for det heftige bombardement fra fæstningen, lykkedes det svenskerne i løbet af de 6 første døgn at føre den sidste parallel så nær fæstningen, at den var under direkte ild derfra. Afstanden var cirka 160 meter. Derfor kunne det kun lade sig gøre at fortsætte gravearbejdet om natten for at reducere tabene blandt de svenske soldater.

Karl XII var så sikker på fæstningens forestående fald, at han overvejede at overlade gennemførelsen af slutangrebet til en af sine generaler. Selv ville han så med en stærk kavaleriafdeling gå over Glommen for at rive det norske forsvar op og angribe direkte mod Christiania og Akershus fæstning.

Den 14. november 1718 havde kongen sendt bud efter oberst Johan Stenflycht (1681-1758), der fik en ganske speciel opgave. Han skulle foretage et raid mod Glommen med 100 mand for at prøve nordmændenes styrke. Oberst Stenflychts styrke var sammensat af både polske og svenske enheder. Denne kunne den 26. november rapportere tilbage om raidets positive resultater. Et par dage efter skulle det virkelige angreb indledes, hvor kongen sammen med et kontingent af oberst Stenflychts mænd ved et overraskelsesangreb ville overskride Glommen mod vest. Det var kongens intention at bryde op allerede den 29. november, men da han blev underrettet om baron Görtz' snarlige ankomst fra Ålandsforhandlingerne, valgte han derfor at udsætte den næste offensiv.

Om søndagen den 30. november var løbegraven parallelt med Gyldenløve færdig. Soldaterne havde også gravet en approche til det punkt, hvor den næste parallel skulle graves. Ligeledes blev der truffet forberedelser til, at artilleriet kunne bringes frem. Med den nye parallel kunne Karl XII forvente, at fæstningens dage var talte. Det forventede fæstningens kommandant i hvert fald også. Sverige havde jo sit tunge artilleri med, som fra de nye positioner kunne benyttes effektivt mod den højtliggende fæstning.

I Barthold Heinrich von Lützows hovedkvarter var stemningen dystre. Med undtagelse af Frederiksten og Frederikstad var hele landet øst for Glommen på fjendens hænder, og et virkeligt svensk gennembrudsforsøg var forestående. Den svenske overmagt gjorde det tvivlsomt, om Glommenlinjen kunne holdes. Retræten syntes at være eneste mulighed. Befolkningen bag Glommen blev beordret til at begynde at flytte sit kvæg over til Drammensiden af Christianiafjorden. Som en sidste forholdsregel gav Barthold Heinrich von Lützow ordre til at sætte ild på huse og gårde i krigszonen efter evakuering af civilbefolkningen.

Karl XII's død

Den 30. november blev den afgørende dag. Det var den første søndag i advent. Om morgenen forlod kongen felthytten for at begive sig til hovedkvarteret i Tistedalen. Der tog han en ny uniform på, hvorefter han læste nogle papirer igennem, som påfølgende blev brændt. Påfølgende deltog han i højmessen, hvor feltpræsten læste om Jesus' indtog i Jerusalem, hvorefter officererne fik ordrene for nattens operationer. Så drog han af sted til den nærliggende front klokken halv 4 om eftermiddagen. Her ville han se den approche, som var blevet gravet den foregående nat. Han begav sig nu ud på sin sidste ridetur. Fra kongens sidste dag har vi bevaret en enkel skildring af feltpræsten og historikeren Nordberg:

"...Hans Majestæt havde været hele natten i løbegraven, kom om morgenen til Tistedalen og greve Mörnens kammer, skiftede der klæder, da han var gennemblødt, talte meget lidt, uden gik til og fra greve Mörnens seng, og trykkede hans hånd; bivåned gudstjenesten, og lod siden bære maden til greve Mörner, hvor Hans Majestæt spiste; men sad derhos i så dybe tanker, at han en og anden gang ligesom opvågnede og sagde:

Holdt! Efter måltidet begyndte generalerne at bede Hans Majestæt måtte hvile sig i det mindste hver anden nat. Særdeles sagde general Dücker: Jeg har haft den nåde før, at Eders Majestæt erklæret sig tilfreds med mit forhold: Lad mig nu finde samme nådige tillid: Jeg skal, med Guds hjælp, så fortsætte arbejdet, som var Eders Majestæt til stede. Kongen svarede: Nej, jeg er yngre og orker bedre at holde ud end alle generalerne; gik dermed ud og satte sig til hest, tog hatten af og bukkede sig for alle generaler, stabsofficerer og andre, som var der, red forbi dem med blottet hoved, vendte sig nogle gange tilbage og gjorde dem en nådig gestus, ligesom ville Hans Majestæt tage afsked med dem, såsom det højest beklageligt blev..."

Da kongen ankom til løbegraven, henvendte han sig direkte til oberst Maigret og erklærede sig utilfreds med arbejdets manglende fremskridt. Dette foranledigede Maigret til følgende kommentar: *"Deres Majestæt skal ikke bekymre sig. Om 8 dage overleverer jeg ham fæstningen eller mit hoved"*. Hertil svarede kongen: *"Vel, vi får se"*.

Klokken 18 blev arbejdet genoptaget, og en ny parallel blev gravet i retning mod fæstningen. 200 soldater blev beordret til at deltage i arbejdet. Disse blev imidlertid forsinkede (til kongens store irritation). Den ene officer efter den anden blev sendt af sted til forlægningen for at finde ud af grunden. Selv i dag kender vi ikke årsagen til, at soldaterne var så lang tid om at komme. Soldaterne var muligvis uvillige, da den sidste approche nær fæstningen var under direkte fjendtlig ild. Da de omsider kom frem, begyndte de efter Maigrets dispositioner udgravningen af den nye parallel, som i historien fik navnet "Nya linien". Da nordmændene opdagede svenskerne, åbnede de ild. I løbet af aftenen blev 7 soldater dræbt og 15 såret.

Natten blev efterhånden ganske mørk, hvorfor fæstningens kommandant Berthold von Landsberg lod ophænge fakler langs murene og affyre fyrværkeri for bedre at kunne observere de fjendtlige soldaters arbejde. Dermed kunne nordmændene selvfølgelig lettere beskyde de svenske stillinger. Beskydningen af "Nya Linien" fortsatte med uformindsket kraft. Landsberg og de nærmeste officerer tog opstilling langs ydermurene for at kunne observere fjendens bevægelser og beskydningens virkning. Kommandanten var via svenske desertører orienteret om, at Karl XII ønskede et snarligt gennembrudsforsøg.

Da klokken var cirka 8 om aftenen, indtog Karl XII sit aftenmåltid i den gamle parallelgrav. Derefter ønskede kongen at observere belejringens tilstand. For at kunne danne sig et billede af situationen i terrænet og fæstningen, steg han op på en afsats i den gamle parallelgrav. Han

lænede sig ud over brystværnet. Dermed blev hans hoved og skulder blottet. Han støttede hovedet med den venstre hånd og var synlig i lyset fra fæstningen. Ansigtet var halvvejs vendt mod fæstningen. Til venstre for sig kunne han se Mellomberget og Overberget, som stadig var i nordmændenes hænder. Kongen udsatte sig selv for fjendtlig ild. Klokken var på det tidspunkt mellem 9 og 10 om aftenen den 30. november.

I løbegraven var kongen omgivet af oberst Maigret, kaptajn Knut Posse og kongens adjutant Arvid Johan von Kaulbars. Løjtnant Bengt Wilhelm Carlberg var der også sammen med kaptajn Philip Schultz og kaptajn Guiseppo Marchetti. General Schwerin var også til stede i løbegraven. Frederik af Hessens adjutant oberst André Sicre var ligeledes i løbegraven. Den sidstnævnte var lidt tidligere ankommet fra hovedkvarteret i Torpum med en række breve. André Sicre forsvandt imidlertid i en periode. Hans manglende tilstedeværelse er blevet en af historiens store gåder.

Klokken nærmede sig efterhånden halv 10. Månen stod lavt på himlen, og officererne begyndte efterhånden at synes, at kongen havde eksponeret sig længe nok, men Karl XII ville være et eksempel for sine soldater. De måtte ikke frygte at ofre sig til det yderste. Derfor udsatte han sig for disse farer.

Specielt Maigret var bekymret og kommenterede: *"Dette er ikke et sted for Deres Majestæt. Kugler har ikke større agtelse for en konge end for den ringeste soldat"*.

Hvortil kongen sagde: *"Vær ikke bange"*.

Hertil svarede Maigret: *"Jeg er ikke bange for mig selv, for jeg er beskyttet af brystværnet, men jeg er ængstelig for Deres Majestæt"*.

Lige meget hjalp det, da kongen ikke rettede sig efter sådanne råd. Jo mere man advarede, desto dristigere blev han.

Pludselig sank kongen sammen. Han lå nærmest udover volden, mens beskydningen fra fæstningen fortsatte. Arvid Johan von Kaulbars skubbende pludselig til Bengt Wilhelm Carlberg og udbrød: *"Herre Jesus, kongen er blevet skudt. Opsøg general Schwerin og fortæl ham det"*. General Schwerin kom hurtigt til stede og krævede op på brystværnet og undersøgte liget. Nogenlunde samtidig vendte

Frederiksstens Fæstning. Som man ser er det ikke særlig nemt at angribe den uden et større gravearbejde op ad bjergskråningerne, samtidig med forsvarerne har fin indsigt og frit skudfelt ned mod angriberen.

André Sicre tilbage. – Hvorfra ved ingen! En kugle var gået lige gennem hovedet. De tog kongen ned og dækkede ham med 2 soldaterkapper, hvorefter André Sicre dækkede kongens hoved med sin allongeparyk og flotte hat for at camouflere hans identitet. Vagter posteredes i løbegangen, da ingen på det tidspunkt måtte vide, hvad der var sket. Kongens lig blev båret tilbage til hovedkvarteret i Tistedalen af 12 soldater.

Arbejdet ophørte, og soldaterne vendte tilbage til deres forlægninger.

Dagen efter kongens død afholdtes et krigsråd, hvor diskussionen foregik delvis på tysk og svensk, hvilket meget godt afspejlede det svenske officerkorps' sammensætning på daværende tidspunkt. Mange hældte til at ophæve belejringen: Ledelsen var ikke opdateret om fredsforhandlingerne med Rusland. Ligeledes manglede artilleriet forsyninger. Derfor ophævedes belejringen. Alligevel er det mærkeligt, da fæstningen snart måtte falde som følge af den svenske talmæssige overlegenhed.

På selve krigsrådet blev krigskassen delt ud mellem de højtstående officerer. Krigskassen var velforsynet, da justitsråd Paulsen var kommet til Strømstad med 100.000 daler rigtige sølv mønt, som generalmajor Magnus Julius De la Gardie havde ladet beslaglægge for Frederik af Hessen. Specielt 2 officerer blev velforsynede. Karl Gustaf Rehnskiöld (1651-1722) og Carl Gustaf Mörner (1658-1721) fik hver 12.000 rigsdaler. Disse 2 officerer havde været fortalere for at fortsætte belejringen. Hertugen af Gottorp fik derimod kun 6.000 rigsdaler, selvom han var første. Carl Cronstedt fik 4.000 rigsdaler. Det kunne tyde på, at Frederik af Hessen ville købe deres loyalitet i det nu akutte spørgsmål om tronfølgen. Flere af dem støttede faktisk den unge gottorpske hertug, men hertug Karl Frederik sad handlingslammet ved fronten i Norge.⁸ Han kunne ellers ved at tage initiativet have sikret sig officerkorpsets opbakning, da han arvemæssigt var tættere på tronen end sin moster og onkel.

Krigsledelsen forsvandt fra Norge, hvorfor soldaternes tilbagemarch forløb meget kaotisk. Feltoget var storartet planlagt, men tilbagetrækningen var en lang dødsrute. Et indtryk af soldaternes lidelser gives under afsnittet om Armfelts karolinere.

I den norske fæstning bemærkede garnisonen hurtigt, at arbejdet i løbegangene ophørte. Alligevel fortsatte nordmændene deres beskydning et par dage. Først derefter udsendtes en patrulje, som kunne konstatere, at løbegangene var opgivne. Derefter gik nordmændene hurtigt i gang med at ødelægge belejringsarbejderne i tilfælde af svenskerne tilbagevenden.

Karl XII's legeme blev liggende i Tistedalen et par dage, hvorefter kongen blev iført en ren uniform med støvler, sporer, kårde, hat og handsker. Han blev lagt i en flot kiste og kørt til Strømstad. Derfra gik turen videre til Uddevalla, hvor kongens lig blev balsameret. Siden begyndte ligfærden mod hovedstaden, som Karl XII havde forladt 18 år tidligere.⁹

Hvem skød Karl XII?

Det har altid været en gåde, hvem der dræbte Karl XII. Dette emne har

været et stridsspørgsmål mellem historikere gennem årtier. Gennem tiderne er der blevet foretaget flere rekonstruktionsforsøg på selve terrænet, ligesom de forskellige våben fra perioden er blevet gjort til genstand for omfattende undersøgelser. En stor hindring for rekonstruktionsforsøgene er, at vi ikke ved præcist, hvor de oprindelige løbegange var. Dermed kender vi heller ikke det præcise sted, hvor Karl XII blev ramt. Et andet markant problem er vidneudsagnene om, hvad der skete den dag. Øjenvidneskildringerne er ofte nedskrevne langt senere og ofte i modstrid med hinanden. Efter livlægen Neumanns første undersøgelse af Karl XII's lig, har hans kiste været åbnet flere gange for mere grundige undersøgelser.

Men hvem havde i så fald størst fordel af kongens død? Frederik af Hessen blev jo i kraft af sit svogerskab til kongen landets næste konge i 1720, efter at hans hustru Ulrika Eleonora (den afdøde konges søster) havde været regerende dronning i årene 1718-20. Og hvad skulle hans adjutant overhovedet i løbegangen den aften? Senere påstod Sicre selv i feberildelse, at han selv havde begået mordet. Han holdt fra starten meget bestemt på, at kuglen var gået ind igennem højre side på kongens hoved. Dermed syntes han at ville aflede mistanken fra, at den kunne være gået ind gennem hovedets venstre side. Hvis kuglen var gået ind gennem hovedets venstre side, ville Sicre have haft mulighed for at skyde kongen. Derudover er der yderligere indicier på, at han myrdede kongen. Efter Görtz' henrettelse gav Frederik af Hessen den afdøde barons heste til Sicre uden nogen begrundelse, hvilket kunne tyde på en form for bestikkelse. Da Voltaire arbejdede på sin Karl XII-biografi (udgivet første gang 1731), interviewede han faktisk André Sicre som følge af de kraftige mistanker:

"...Jeg kan ikke lade være med at nævne, at der på den tid gik rygter om, at Sicre havde dræbt kongen. Denne prægtige officer var længe fortvivlet over denne bagvaskelse. En dag da han talte om dette, sagde han til mig: "Jeg kunne have dræbt kongen, men min respekt for denne helt var så stor, at om jeg havde villet, havde jeg ikke turdet". Jeg ved godt, at Sicre selv har været årsag til denne sørgelige anklage, som delvis endnu finder tiltro i Sverige. Han har selv tilstået for mig, at han engang i Stockholm, da han lå med feber

af gulsot, havde råbt, at han havde dræbt den svenske konge. I vildelse havde han åbnet vinduet og højlydt bedt om tilgivelse for denne skændselsdåd. Da han var blevet rask og hørte, hvad han havde sagt under sygdommen, var han nær ved at dø af fortvivlelse. Jeg har ikke villet nævne denne historie, så længe Sicre var i live. Jeg traf ham en tid før hans død, og jeg kan forsikre at så langt fra at have dræbt Karl XII, ville han have ladet sig slå ihjel 1.000 gange for ham. Hvis han havde gjort sig skyldig i en slig forbrydelse, kunne det bare være for at tjene en fremmed magt, som utvivlsomt ville have lønnet ham godt. Men Sicre døde i Frankrig som en fattig mand..."

Selvom der var indicier for, at Sicre kunne have myrdet kongen, gjorde hans fjender ved det svenske hof aldrig brug af dette mysterium til at fremme den unge hertug Karl Frederiks kandidatur til den svenske trone.

Generalmajor Cronstedt er også blevet fremhævet som morderen eller initiativtager til komplotet. Han blev jo rigeligt belønnet ved uddelingen af krigskassen, og han havde en høj position i den kommission, der senere dømte Georg Heinrich von Görtz til døden. Dette synes dog usandsynligt, da Carl Cronstedt netop kunne takke Karl XII for sin høje position.

Det er tit blevet fremhævet, at kongen muligvis søgte døden for fjendens kugler denne dag. Han brændte en del vigtige papirer den dag. Han skiftede til en ren uniform, og han udsatte sig for unødvendige farer ved placere sig i løbegangen, som han gjorde. Dog er der intet, der tyder på, at kongen udsatte sig for større fare, end han plejede. Kongen bedøvede sig nærmest også i aktivitet i disse dage, fordi han vidste, at dette ville være hans sidste chance for at få initiativet i krigen og gennemføre en restituering af det svenske imperium.

Mysteriet om Karl XII's død bliver næppe nogensinde opklaret. Mistanken om snigmord er stærk, men på den anden side var der mange kugler i luften den aften. De norske snigskytter var jo dygtige, og mangen svensk soldat var angst for dem.

Den seneste afhandling om Karl XII's død blev skrevet i 1994 af Rolf Uppström, og denne sandsynliggjorde, at kongen blev myrdet af sine egne. Alligevel tages emnet op fra tid til anden, og der forestår faktisk en større undersøgelse.

Armfelts tapre karolinere

I nord krydsede Karl Gustaf Armfelt (1666-1736) den svensk-norske grænse allerede den 15. august i spidsen for 7.500 mand.¹⁰ Hæren var halvt svensk, halvt finsk. Målet for denne operation var at indtage Trondheim, og hvis det var muligt også Bergen. Dermed kunne Sverige både binde den nordnorske hær og samtidig true den britiske konge.¹¹ Fremrykningen gik glimrende, indtil hæren nåede frem i en afstand af cirka 30 kilometer fra Trondheim, hvor Karl Gustaf Armfelt gjorde holdt, da det kneb med at få forsyningerne frem. Han nåede derfor ikke frem til Trondheims udkant før i slutningen af november. Dette gav nordmændene 2 måneder til at befæste staden, så da Karl Gustaf Armfelt nåede frem, var den stærkt befæstet. Trondheim blev forstærket fra havet og af tropper fra de nærliggende om-

Karl XII, lige før det dræbende skud falder.

*Uniformen Karl XII bar, da kuglen ramte ham.
Livrustkammeret, Stockholm.*

råder, hvilket resulterede i, at forsvarene blev angriberne overlegne.

Derfor ventede Armfelt på, at kulden skulle gøre vejene gode nok til at bære hans tunge artilleri. Han valgte at gå over Nidälen og opslå kvarter i Melhus og Horg, hvor han kunne forhindre den nordnorske hærs march mod syd.

Som følge af tilbageslagene sendte Karl Gustaf Armfelt allerede i september 1718 Gotthard Wilhelm Marcks von Würtemberg til Karl XII i Strömstad for at aflægge rapport. Karl XII fik tilsyneladende indtrykket, at den nordlige hær var præget af dårlig kampmoral, hvorfor han udtrykkelig gav ordre til Karl Gustaf Armfelt om, at retræte var umulig. Tværtimod skulle hæren hurtigst muligt angribe Trondheim. Karl Gustaf Armfelt var meget loyal over for Karl XII, men ved hans videre fremmarch havde han ikke længere overraskelsesmomentet.

Karl Gustaf Armfelt havde ikke held til at indtage Trondheim i november-december 1718. Da han ved juletid fik sikker underretning om, at Karl XII var faldet i Sydnorge, trak han sig tilbage med sine tropper. Marchen tilbage over de norske fjelde begyndte i slutningen af december og skulle blive en af de mest tragiske i svensk krigshistorie. Tropperne led under mangel på forsyninger, tøj, kort og kompas.

Under tilbagetoget løb svenskerne ind i kraftige snestorme. Dette medførte, at mange af tropperne vendte om, mens andre fortsatte mod øst til grænsen. Situationen blev kritisk. Forsøg på at tænde ild om natten mislykkedes i den kraftige storm. Når tropperne om morgenen begyndte marchen, lå flere hundrede soldater tilbage – døde i løbet af natten. De forskellige enheder forsvandt fra hinanden. (Disse enheder var sammensat af veteraner og nye rekrutter). De overlevende

plyndrede deres døde kammerater for at få tøj til at holde varmen. Omsider ankom de første soldater til den lille landsby Handöl.

I den lille landsby Handöl fandtes der kun 3 bygninger. Derfor kunne ikke alle forfrosne soldater komme ind i varmen. Mange måtte blive stående udenfor, hvor de så fik brændevin og tobak. Mange frøs simpelthen ihjel. Frem til midten af januar kom der en strøm af karolinere ned fra de norske fjelde. Feltskærerne arbejdede dag og nat med amputationer af forskellige legemsdele.

I første omgang var det svært at danne sig et overblik over omfanget af katastrofen, men efterhånden gik alvoren op for officererne. 700 mand fra Jämtlands Regiment var forsvundet og 800 fra Helsingland Regiment. I alt omkom 3.000 på selve tilbagetoget, og følgende omkom 1.000 yderligere som følge af frostskaerne. De fleste af de omkomne

var svenskere. Finnerne derimod klarede sig bedre, da de var vant til de barske forhold i deres hjemland.

Mange blev krøblinger af dette felttog. Frem til midten af 1700-tallet kunne man i Helsingland, Jämtland og Østbotten finde mange veteraner fra dette felttog (krøblinger) i by- og landsbybilledet. Mindsten markerer stadig de pladser, hvor der er blevet fundet massegrave fra dette tilbagetog.

Felttogets chancer

Hvis kongen ikke var blevet dræbt den 30. november, så ville Sverige have erobret Norge. Dette ville sandsynligvis have medført Danmark-Norges frafald fra koalitionen og en restituering af den gottorpske hertug i hans af Danmark besatte besiddelser.

Et naturligt næste skridt ville være at tage et opgør med den engelske konge i hans egen skab af kurfyrste af Hannover. Derfor ville kongen sandsynligvis overføre svenske tropper til den jyske halvø for at angribe kurfyrsten nordfra. Et andet naturligt mål ville være Svensk Pommern, hvilket betød et endeligt opgør med Preussen. Derfor var det vigtigt for Sverige at have en stærk flåde og sikre sig herredømmet i Østersøen. Et felttog på det europæiske kontinent ville gøre det lettere for Sverige at bære krigens byrder.

Det forestående svenske felttog måtte på ingen måde svække det svenske forsvar. En stor styrke blev ladet tilbage for at tage kampen op mod russerne. Det er dog svært at se, hvordan Karl XII kunne have restitueret det svenske imperium. Før eller siden skulle han tage opgøret med Peter den Store. Sidstnævnte ville Karl XII ikke kunne besejre på samme måde som i 1700-1708. Karl XII havde

tabt krigen ved slaget ved Poltava i 1709. Karl XII kunne håbe på at genskabe et mindre svensk imperium.

Karl XII introducerede den totale krig i historien. Dette har bidraget til det negative billede af kongen specielt i Danmark. I Sverige er billedet af denne fyrste mere moderat. På mange måder blev hans krigsførelse et forbillede i fremtidens Europa.

Epilog

Kort tid efter var André Sicre tilbage hos Frederik af Hessen med kongens gennemskudte hat. Han sendte hurtigt Sicre videre til Stockholm for at underrette sin hustru prinsesse Ulrika Eleonora om kongens død, så denne hurtigst muligt kunne efterfølge sin broder på tronen uden hensyntagen til sin nevø – den gottorpske hertug. Frederik af Hessen sendte også en patrulje ud for at arrestere baron von Görtz, der var på vej fra Ålands-konferencen. Han blev anholdt i kongens navn næste dag i Tanum Præstegård og senere henrettet efter en meget summarisk rettergang. Dermed mistede det holstenske parti ved det svenske hof sin kraftigste fortaler.

Efter André Sicres ankomst til Stockholm gennemførte prinsesse Ulrika Eleonora et kup, hvor de fremtrædende holstenerne i hovedstaden blev arresteret. Ulrika Eleonora indledte forhandlinger med den svenske adel, som hylkede hende som landets dronning og ophøjede hendes mand til kongelig højhed. Dermed havde Frederik af Hessen højere rang end hertug Karl Frederik. Ulrika Eleonora måtte til gengæld indstille sig på, at enevælden blev afskaffet i Sverige.

Selvom Karl XII's død satte en stopper for det norske felttog, fortsatte Frederik af Hessen den Store Nordiske Krig i håb om at kunne vinde nogle fordele for Sverige. Han vedblev at føre krig mod Rusland indtil Nystad-freden i 1721. Denne fred betød, at Sverige afstod sine baltiske besiddelser. Med de øvrige stater havde Sverige sluttet fred i 1719-20.

Perioden frem til Napoleonskrigene var kendetegnet ved svenske revancheforsøg. Under Frederik af Hessen mistede Sverige yderligere territorium i krigen mod Rusland i 1740-41. Kun under Gustav III (1772-76) havde de svenske våben begrænset succes.

Karl Gustaf Armfeldt.

Carl Gustav Rehnskiöld.

Noter

¹ Hannovers kurfyrste besteg den britiske trone i 1714 under navnet Georg I. Dette fyrstehus går i dag under navnet Huset Windsor. Den sachsiske kurfyrste August den Stærke var allerede i 1697 blevet valgt til polsk konge. Der var således tale om 2 fællesfyrstedømmer.

² Denne strategi kunne have nået i hvert fald en begrænset succes, da der eksisterede et spændt forhold mellem Georg I og den russiske zar Peter den Store.

³ Hvis Rusland ikke ville tilbagegive store dele af de fra Sverige erobrede områder, så var det naturligt for Karl XII at beholde hele Norge som kompensation.

⁴ Baron Georg Heinrich von Görtz var i 1715 kommet i direkte kontakt med Karl XII. Før dette tidspunkt havde han ved allehånde metoder forsøgt at forsvare hertugen af Slesvig-Holstens interesser – med dansk eller svensk støtte afhængigt af forholdene. Efter 1715 forblev han imidlertid Karl XII's nærmeste rådgiver.

⁵ Karl XII var faktisk heldig, at det var lykkedes Carl Cronstedt at flygte fra sit preussiske

fangenskab efter Stralsunds overgivelse i 1715. Uden ham kunne artilleriets udvikling ikke have nået det stadie, som det gjorde.

⁶ Jean Charles Folard var en fransk soldat født i Avignon i 1669. Han havde været meget aktiv i den Spanske Arvefølgekrig. Således kunne han drage paralleller mellem de kontinentale og de svenske hæres metoder og organisation. Her vurderede han Karl XII højere end mange af de europæiske feltherrer.

⁷ I dette projekt satsede Frederik IV foreløbig på britisk hjælp.

⁸ Officererne fik dog ikke nogen betydning ved den senere magtkamp i Stockholm om den svenske trone. Inden officererne nåede hjem, var det hele afgjort til fordel for prinsesse Ulrika Eleonora og Frederik af Hessen. Siden hen måtte de højtstående karolinske officerer tolerere, at pengegaverne blev trukket fra deres normale løn.

⁹ Gustav Cederström malede senere et meget kendt maleri af Karl XII's ligfærd. Dette har imidlertid intet med den historiske virkelighed at gøre. Dette afspejlede mere Cederstrøms samtids dyrkelse af heltekongen.

¹⁰ Generalløjtnant Carl Gustaf Armfelt havde kommandoen over den nordlige del af felttoget. Han havde erfaring fra krigen i Finland og ligeledes fra felttog i Italien under den Spanske Arvefølgekrig.

¹¹ Der gik rygter om, at Karl XII ville støtte jakobiterne i at sætte Jakob II's søn på den britiske trone. Det tog ikke så lang tid at sejle fra Norge til Skotland og landsætte svenske tropper, hvis det skulle være. Hvor vidt det virkelig var Karl XII's plan, får vi aldrig at vide. Men han gik sandsynligvis efter at erobre Bergen, da det var en glimrende havn i Europa.

Litteratur:

Bengtsson, Frans G.: *Karl XII:s Levnad. I-II*, Malmö 1980.

Bjerke, Alf: *Nordens Løve. Felttogene i 1716 og 1718*, Oslo 1992.

Findeisen, Jörg-Peter: *Karl XII. von Schweden. Ein König, der zum Mythos wurde*, Berlin 1992.

Florén, Anders & Dahlgren, Stellan & Lindgren, Jan: *Kungar och Krigare. Tre essäer om Karl X Gustav, Karl XI och Karl XII*, Stockholm 1992.

Generalstaben (udg.): *Karl 12. på slagfältet: Karolinsk slagledning sedd mod bakgrunden av*

Frederik af Hessen-Kassel.

taktikens utveckling från äldsta tiden 1-4, Stockholm 1918-19.

Generalstaben (udg.): *Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie IX. Norges Forsvar 1717-1718*, København 1932.

Hatton, Ragnhild Marie: *Charles XII of Sweden*, London 1968.

Liljegren, Bengt: *Karl XII. En biografi*, Lund 2000.

Lindqvist, Herman: *Historien om Sverige. Storhett och fall*, Stockholm 1995.

Nordberg, Jöran A.: *Konung Carl den 12tes Historia. I-II*, Stockholm 1740.

Roberts, Michael: *From Oxenstierna to Charles XII. Four Studies*, Cambridge 2002.

Uppström, Rolf: *Mysteriet Karl XII:s död*, Stockholm 1994.

Voltaire, Francois M. Arouet de: *Histoire de Charles XII. Roi de Suède*, Paris 1731.

Hjemmeside:

www.karolinska-forbundet.org

Man ser her tydeligt, at skuddet har været øjeblikkelig dræbende. Men man kan intet sige om indgangs- og udgangshul, efter ivrige forskere har pillet så meget ved kraniet. Med andre ord, hvem der dræbte kongen vil antageligvis forblive en gåde. At samtiden tillagde kongen noget overnaturligt, ses af, at han er bisat med sammenbundne fødder for ikke at kunne "gå igen". Af samme årsag anvendtes også en sølvkugle, så sporene peges stærkt mod en af hans egne som drabsmand. Men hvem? Utvivlsomt højtstående og nært stående.

Siden sidst

Den 6. oktober holdt Lars Lindeberg foredrag om befæstningsarbejder under krigen 1864 specielt med henblik på skansebygning, og om hvorledes man den gang - her preusserne - foretog et angreb på en befæstet stilling gennem løbegrave.

For at bygge skanser og foretage lignende jordarbejder fandtes - og findes - der selvfølgelig militære reglementer, hvor alt er optegnet med stor nøjagtighed. Man følte sig undertiden hensat til de tidlige regnetimer, hvor man arbejdede med så interessante problemer: hvis en mand kan grave en grøft på så lang tid, hvor lang tid er så 2 mand om det. Plus en god omgang fra den så bekendte alt-muligbog "Grønspættebogen". Men der var alvor i tingene, det var selvfølgelig de muligheder, man havde den gang for at udføre den slags værker. Og reglementet sagde meget fornuftigt, at under feltforhold, så holdt beregninger selvfølgelig ikke helt, og man skulle anvende, hvad man nu kunne få fat på.

Harde været et godt svar regnelæreren, når han satte alt for mange grøftegravere ind.

Efter stormen på Dybbøl 1864

Preussernes 3. parallel (reelt den fjerde, men da teoribøgerne sagde, at man angriber fra den 3., og preusserne fandt den lidt for langt væk fra angrebsobjekterne, så gravede man en 4., og omdøbte så den til 3. Ordnung muss sein.) foran Dybbøllstillingen, fotograferet efter stormen den 18. april 1864. Det var hefta de seks preussiske stormkolonner, ialt 10.000 mand, stormede frem mod hver sin skanse på de danskes venstre fløj - mod skanserne I, II, III, IV, V og VI. Den viste parallel var blevet gravet natten mellem den 14. og 15. april i en afstand af kun 220 m fra Skanse V og 300 m fra Skanse II.

Gravearbejdet blev udført af 1.000 mand, som arbejdede fra kl. 21 til kl. 2 nat. Til trods for det var måneskin, forstyrrede danskerne ikke arbejdet af frygt for at blive overdænget af preussisk artillerild som gengældelse, men også den danske ammunitionsbestand spillede ind i overvejelserne.

De følgende dage fortsattes gravearbejdet, indtil parallellen den 17. april var blevet 1,3 m dyb og 6,5 m bred. Da var der også anlagt 6 stormtrapper, en til hver stormkolonne, som man ser her.

Der er lagt planker og halm i bunden af parallellen, idet vandet sev ind og gav de preussiske soldater våde fødder.

Læg mærke til skansekurvene til venstre i billedet - og rullekurvene til højre i billedet.

Rullekurvene var blevet brugt som dækning for pionererne, som gravede zig-zag-approcherne frem til anlægsstedet.

Lars Lindeberg

Endnu en sjælden hovedbeklædning fra Bornholms Museum

Engelsk såkaldt "stovepipe" (kakkellovns rør) chakot indført 24. februar 1800 og brugt indtil den "belgiske" chakot blev indført 18. marts 1812. Chakoten bærer et skilt fra KGL, og der er her sandsynligvis tale om krigsbytte taget under et af de mange vellykkede kapertogter fra Bornholm i 1813, hvor man netop sendte store sendinger ældre uniformer, chakoter og våben fra England igennem de Bornholmske farvande for at genetablere de hannoveranske og prøjsiske hære m.fl.

JKL

Siden sidst

„Jørgen skal være søofficer“

Den 2. november var aftenens foredragsholder Jørgen Strange Lorenzen (JSL), som under og efter besættelsen havde en forunderlig evne til at være, hvor tingene sker, og samtidig hver gang grebet chancen for at forsvare, det han tror og troede på.

JSL fortalte spændende om sin barndom i Sønderjylland, og om den korrespondance han havde haft med digterpræsten Kaj Munk, grundet dennes venskab med faderen. Det var her ordene, "Jørgen skal være søofficer", stod i et brev fra Kaj Munk til faderen, trods faderens ønske at Jørgen skulle være dyrlæge, som han selv.

Men under alle omstændigheder startede JSL med at aftjene sin værnepligt i Søværnet, hvor han mødte på Holmen i København den 7. juli 1943, og forblev så længe det varede. For tidligt om morgenen den 29. august 1943 angreb tyskerne Holmen. Her lykkedes det at sinke tyskernes fremrykning så tilstrækkelig meget, at de fleste af flådens skibe blev sænket. JSL var førstehåndsvidne til dette drama. Han var allerede på det tidspunkt en habil fotograf og brugte sit kamera flittigt, og viste fantastiske billeder fra de bevægede dage.

Den næste tid var JSL og hans kammerater interneret på den gamle fregat Fyen, som havde fungeret som kaserne-skib. Her ventede de med bange anelser, for hvilke planer tyskerne havde med dem - og som altid florerede rygterne. Senere dokumenter viste, at tyskerne reelt havde planer om at tvangsindrullere danske soldater i den tyske hær, en plan som blev opgivet, da tyskerne var nervøse for folkestemningen i Danmark og derfor kunne risikere at sætte den vigtige danske landbrugs-eksport over styr.

JSL blev som en af de sidste løsladt fra interneringen og vendte tilbage til sit daværende barndomshjem i Vordingborg. Her meldte han sig hurtigt til modstandsbevægelsen på egnen, hvor faderen var distrikstleder. I løbet af 1944 accelererede modstanden mod tyskerne, og især landbrugseksporten var målet. Det gik ud over jernbanenettet samt frysehuse med kød, som skulle til Tyskland.

I april 1945 havde tyskerne fået nok, og rettede et alt ødelæggende slag mod gruppen i Vordingborg. Omkring 40 mand blev anholdt, og kun JSL og en kammarat undslap. Resten af tiden holdt JSL lav profil, alle vidste, at der kun var kort tid tilbage af besættelsen.

Ved Den Danske Brigade i Sverige var oprettet en politideling, som skulle sættes ind ved grænsen til Tyskland, den dag tyskerne kapitulerede. Det særlige ved delingen var, at den var under engelsk kommando. Lederen af delingen vidste, at JSL var fra Sønderjylland, og kendte forholdene i og omkring grænsen, så derfor blev han afhentet i Vordingborg, da politidelingen var på vej mod Sønderjylland.

Ved overgangen til Kruså skulle han være med til at opsnappe de danske og tyske SS-ere samt nazister, som prøvede at smutte uigenkendte over grænsen. En på mange måder umulig opgave da mange SS-ere blev hjulpet og iklædt tyske Wehrmachtuniformer med tilhørende falske id-kort. Opgaven blev ikke lettere af, at de engelske officerer ikke ville erkende eller vidste, hvilke beføjelser det danske politidetachment havde. Så inden den strid blev løst, var grænsen åben som en si for flygtende nazister. Under alle omstændigheder blev det nogle spændende uger for Jørgen Strange Lorenzen.

Da jobbet efter to uger ved grænsen var overstået, meldte JSL sig igen til Flåden og formåede endnu en gang at opleve en sortie på klods hold. Det var, da russerne den 5. april 1946 endelig forlod Bornholm.

Anden del af JSL foredrag omhandlede varulvegrupper i Danmark, et emne som stadig er omgærdet af mange myter og ikke mindst fantasifulde historier. JSL er en af de få, som har en viden om danske "varulve", da det i sagens natur er et meget lukket kredsløb, som det har været svært at trænge ned i. Men faktum var, at varulvegrupper i Danmark i krigens sidste år organiseredes fra Berlin efter ordre fra Himler. De skulle fungere efter russisk forbillede, med sabotageaktioner bag fjendes linier i tilfælde af russisk besættelse af Danmark. De fungerede i grupper på 5-6 personer, hvoraf en havde en radiosender med forbindelse til et hovedkvarter. De fleste af medlemmerne i Danmark var ikke medlemmer af nazistpartiet og derfor svære at spore. Endvidere sad de i nøglestillinger, som f.eks. på elektricitets- og varmeværker mv. JSL fortalte også, hvordan de ellers relativt åbne arkiver lukkede sig, når han prøvede at grave ned i emnet. Muligvis er nettet blevet overtaget af englænderne eller amerikanerne, som så meget andet af den tyske hemmelige tjeneste efter krigen (min kommentar), hvilket kan forklare den manglende arkivindsigt i dag.

Et godt foredrag med mange facetter og stor efterfølgende spørgelyst.

Panserskibet Peder Skram den 29. august 1943.

Og for til sidst at vende tilbage til overskriften, Ja! Jørgen blev søofficer. Han tjente Den Danske Flåde i 42 år, og var i alle årene beskæftiget med at opbygge og udvikle det

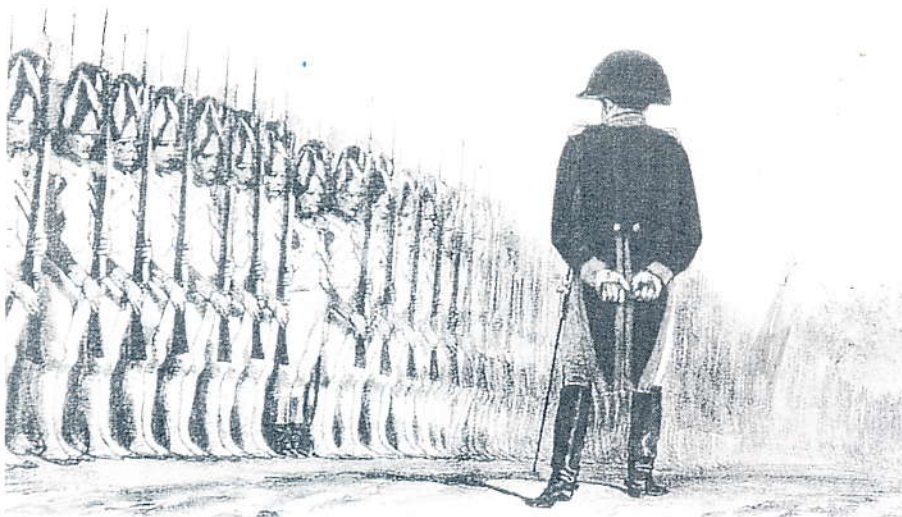
danske minevåben. Jørgen Strange Lorenzen blev i 1992 pensioneret som orlogskaptajn, og tilbringer nu sit otium med at skrive bøger om sit spændende liv.

Aksel Willumsen

Kejserdømmets første Ørne Franske faner, estandarder og guidoner i 1804

"Un soldat ne doit pas s'attacher à autre chose qu'à son drapeau."

Napoleon Bonaparte
af Ivan M.C.S. Elsmark

Det er netop 200 år siden, den 5. december 1804, at Napoleon ved en storslået parade på pladsen Champ de Mars overrakte tropperne kejserdømmets nye faner med en gylden ørn, som kronede fanestangen. Hermed skabtes betegnelsen "Ørn" (Aigle) som et mærke på kejserrigets storhed, dets "gloire". Den blev soldaternes stolthed og samlingsmærke, og det var under disse Ørne, at Frankrigs hære skulle vinde så mange sejre overalt på Europas slagmarker.

Denne artikel har til formål at give en klar og koncis beskrivelse af de franske Ørnes oprindelse og udseende da de i året 1804 blev indført af Napoleon. Allerede med felttoget 1806-07 opstod forskellige undtagelser og ændringer, men de generelle nyordninger daterer sig fra 1811-12 og 1815, hvilke imidlertid ligger uden for rammen af denne artikel. I det følgende har jeg (med få selvindlysende undtagelser) benyttet terminologien Ørn (versal begyndelsesbogstav Ø), når det drejer

sig om helheden (fanestang med ørn og dug); figuren selv omtales som ørn, duges alt efter dens anvendelse som fane, guidon¹ eller estandard.

Republikkens faner

Kongerigetets hvide kors og franske liljer ombyttedes ved revolutionens udbrud med de nye nationalfarver, trikoloren², blå, hvid, rød. For fanernes vedkommende indførtes nye mønstre³ ved dekretet af 30. juni 1792. I 1794 opløstes infanteriregimenterne og erstattedes af halvbrigader⁴, som modtog faner med nationalfarverne i forskellige komplicerede geometriske mønstre og med republikkens populære symboler (frihedshuen, liktors fascis, egeløvskranse, etc.). Foruden ordene⁵ "RÉPUBLIQUE FRANÇAISE" var der en påmalet devise, "DISCIPLINE / OBEISSANCE À LA / LOI" eller "DISCIPLINE / ET SOUMISSION / AUX LOIX / MILITAIRES" eller lignende for at minde soldaterne om deres pligter. Desuden havde fanedug eller fanebånd (faneklæde) ofte revolutionære valgsprog⁶ med flere... Efterhånden som krigene atter bragte republikkens hære sejre, tilføjedes på fanebånd eller selve fanedugen navne på slag, hvori enheden havde deltaget med hæder.

Der opstod også en ændring i tilhørsforholdet, idet regimentets standard ikke længere betragtedes som kongens, hærførerens eller regimentsindehaverens, men var knyttet direkte til nationen, den nyskabte republik, som det fra 1794 tydeligt fremgik af indskrifterne "RÉPUBLIQUE FRANÇAISE". Fanen fulgte trop-

Når der står f.eks. ill. 1f, betyder f, at billedet er i farve og kan ses på bagsidens inderside.

Fig. 2. Ørn model 1804 fra 143. Linieinfanteriregiment. Jeg har valgt dette billede på grund af fotografiets tydelighed. Faktisk blev det 143. Infanteriregiment først oprettet 1813. På fanestangen var en fane model 1812!!! Det er muligt, at Ørnen aldrig nåede regimentet, der var i Spanien, men forblev i depotet for artilleriet i Paris. I 1815 tog preusserne den, og førte den til Berlin. Den blev bragt tilbage til Paris 1947 og er nu i Armémuseet. Fig. 3. En Ørn model 1804 med en særlig historie. I 1804 blev den overdraget det 23. Ridende Jægerregiment. Regimentets oberst siden 15. november 1812 var baron Marbot, berømt for sine særdeles læsværdige memoarer. Ved kejserdømmets fald i 1814 skjulte han Ørnen. Da Napoleon vendte tilbage 1815, var Marbot chef for 7. Husarregiment, hentede Ørnen ud fra sit skjul og erstattede tallet 23 på soklen med tallet 7 efterfulgt af bogstaverne h^o. På fanestangen blev den ny trikolorregimentsguidon (model 1815) fæstnet. Ørnen blev efter Waterloo atter skjult, og befinder sig nu i Armémuseet, Paris. Bemærk regimentnummeret i ureguleret kursivskrift. Fig. 4. Ørnen model 1804 set bagfra. Denne har tilhørt Gardegrenadererne til Hest, og man kan skimte granaten på soklen. I brug fra 1904-1814. Findes på Armémuseet, Paris. Bemærk hvor smukt hovedet er udformet og hele kroppen bearbejdet.

perne på slagmarken, ofte på udsatte poster. Den var deres stolthed og ansporede dem under kampen, ikke mindst de mange unge soldater der med revolutionær begejstring havde meldt sig til fædrelandets frelse.

Bonaparte besad en enestående evne til at lede og opildede tropperne, og gennem ord og handling styrkede deres kampmoral og udholdenhed. Allerede fra hans første italienske felttog kom fanerne til at stå som tegn på korpsånden (esprit de corps) og den sejrende hær. Man ser det på faneinskrifterne, enten som f.eks. "LA / TERRIBLE / 57.ME / QUE RIEN / N'ARRET" eller med navne på slag, f.eks. på 30. halvbrigades fane "PASSAGE DU TAGLIAMENTO". Ganske vist havde Direktoriets den 21. juli 1798 befalede, at sådanne faner skulle inddrages og udskiftes med den reglementerede model 1794, af hensyn til "uniformiteten", som det hed. Man aner bag dette en frygt for, at hærførerne, der uddelte fanerne, skulle knytte troppernes loyalitet til deres person i stedet for til Direktoriets, som var foragtet. Uforstyrret uddelte imidlertid Bonaparte under egyptenfelttoget fanebånd med navne på slag, som tropperne havde vundet, f.eks. "BATAILLE DES PYRAMIDES".

Under Konsulatet fortsattes traditionen. Bekendt er 9. lette Halvbrigade, hvis fane efter Marengo blev hædret med betegnelsen "l'Incomparable" (det uforlignelige). Der skete også forskellige ændringer, uden at man dog nåede en omfattende nyordning. Medens ordene "REPUBLIQUE FRANÇAISE" og "VALEUR ET DISCIPLINE" blev bevaret, forsvandt liktors fascis med frihedshuen og de revolutionære deviser. Til gengæld tilføjedes ordene "LE PREMIER CONSUL AU..." (nummer og navn på enheden). Det var en brydningstid, og få af de planlagte modeller er formodentligt blevet fremstillet⁷.

Kejserdømmets symboler

Den 18. maj 1804 proklamerede Senatet oprettelsen af kejserdømmet⁸. Hermed opstod

et behov for at finde nye symboler til at erstatte dem fra kongedømmets og republikkens tid. Ved et møde i statsrådet⁹ den 12. juni 1804 debatteredes forskellige heraldiske mærker. Forslagene omfattede sindbilleder som kornneg, insekter, ørn, løve, elefant og den gallske hane¹⁰; den sidste forkastede Napoleon dog med den bemærkning, at "den hørte bedre til i en hønsegård!" Omsider faldt valget på løven, men da Napoleon næste dag modtog forhandlingsprotokollen ændrede han det til "en ørn med udsprede vinger". Han skulle have forklaret at den repræsenterede den kejserlige værdighed og erindrede om Charlemagne (kejsers Karl den Store)¹¹. I sin ungdom havde han nøje studeret den klassiske krigskunst og beundrede de store hærførere. Med ørnen som symbol ville han knytte Frankrigs nye statsform til det romerske riges stolte traditioner. Som bekendt førte de romerske legioner en ørn (Aquila)¹² som samlingsmærke.

Det var også i tidens ånd at lade sig inspirere af antikkens kultur og kunst, herfra betegnelsen klassicismen og empirestilen. Napoleon lod kunstneren Jean-Baptiste Isabey (1767-1855), kendt for sine litografiske arbejder og miniaturer, udforme ørnen til statsseglet, ikke som en heraldisk figur, men baseret på romerske forbilleder. Resultatet ses i rigsvåbnet (ill. 1f) og er vel bekendt fra utallige gengivelser.

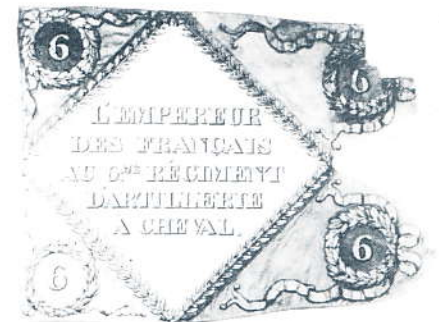
Krigsministeren Alexandre Berthier, som ikke fuldt havde forstået Napoleons romerske analogi, havde den 21. juli beordret indførelsen af en fanemodel med en ørn i midterfeltet. En vildfarelse! Kejseren reagerede den 27. juli med følgende befaling, som fortjener at blive citeret: "Ørnen med udsprede vinger, som den findes i kejserdømmets sejl, placeres øverst på fanestangen på romersk vis. Herunder fæstes fanedugen hvor "labarum" (krigsbanneret) var. Den [dugen] skal være mindre end den nuværende fanedug som er meget besværlig. Den skal være i de tre farver [blåt, hvidt, rødt] som disse og der skal stå ordene:

L'EMPEREUR / DES FRANÇAIS / À U RÉGIMENT Ørnen udgør den egentlige fane, og dugen [stoffet] kan således udskiftes når dens tilstand gør det nødvendigt¹³. I modsætning til fanedugen skulle ørnen på fanestangen kunne gøre tjeneste i mange år under skiftende forhold, og skulle derfor være "let og stærk"¹⁴. Hermed indførtes en ny tradition hvorved selve ørnen (le Coucou som soldaterne populært kaldte den) blev det essentielle og permanent. Den var tegnet på sejr, regimentets ære, der skulle forsvares til det sidste¹⁵.

Hovedvanskeligheden ved vexillologiske studier af denne periode er, at der findes meget få arkivaliske angivelser af faneduge. Vore kilder er i første linie museumsgenstande, og da de fleste af kejserriget's Ørne er blevet destrueret, må man ofte falde tilbage på hypoteser. For at læserne selv kan bedømme det her anvendte materiale, har jeg angivet, når en original ørn eller dugen af en fane, guidon og estandard stadig eksisterer.

Ørnen

Effigier af dyr opsat på fanestænger som felttegn kendes langt tilbage i historien. Perserne havde en ørn med udstrakte vinger, Gallerne

Guidon fra 6. Ridende Artilleriregiment . Model 1804, Challiot. Original i Armémuseet, Paris.

et vildsvin, o.s.v. De romerske legioners Aquila (ørn) var ikke blot et samlingsmærke, men genstand for tilbedelse som krigsgud. En tabt ørn var en stor skam for legionen og straffedes hård af den romerske kejser.

Opgaven at skulptere ørnen, der skulle pryde fanestængerne, blev overdraget billedhuggeren Antoine Denis Chaudet (1763-1810) som allerede i 1802 havde lavet en buste af Bonaparte, og som igen i 1804 udførte den anden af kejseren, gengivet utallige gange i gips, marmor, bronze og porcelæn. Det blev et kunstnerisk vellykket arbejde, både i form og rejsning¹⁶. Ørnen havde halvt udsprede vinger og hovedet drejet til venstre med let åbent næb med en delvis fritstående tunge; i højre klo en klassisk "tordenkile". Figuren hvilede på en kisteformet sokkel med en fatning til fæstning af fanespydet. Hele opsatsen var ca. 30-31 cm høj og vejede ikke mindre end ca. 1,850 til 2 kg.¹⁷. I 1810-11 blev den afløst af den såkaldte "lette" (allégé) model der vejede ca. 1,1 kg og var mindre omhyggeligt bearbejdet. Desuden var tungen i næbet ikke længere fri og tordenkilen mere skrånstillet, men det er ikke altid nemt at se forskellen på fotografier. I 1815 måtte man efter Napoleons tilbagekomst i hast fremstille en ny model, temmelig groft forarbejdet. Den er let kendelig på den mere undersøgsige figur og det lukkede næb; vægten var ca. 1,450 kg. Af en eller anden grund synes det at være denne ørn, som oftest findes gengivet i dag.

Fremstillingen blev overdraget broncestøberiet Thomire, men på grund af det store antal ørne, der skulle leveres inden for et meget kort tidsrum, benyttedes også andre støberier som underleverandører. Derfor er der en vis variation i udførelsen. Prisen var 145 Frs. Opsatsen var støbt i bronze, omhyggeligt cisereret og til sidst forgyldt. Selve ørnen havde en højde på ca. 18-20 cm; vingspændet ca. 23-25 cm og tordenkilen ca. 12-14 cm lang. Soklen var ca. 10-12 cm lang, ca. 4-5 cm bred og 5-6 cm dyb; fatning til fanestangen ca. 12 cm hvoraf 5-6 cm var synlig (se ill. 2 og 4). Hele opsatsen var sammensat af syv dele: Fuglens forside og bagside med den venstre vinge, højre vinge, tordenkilen, soklen, soklens bundplade, og fatningen til stangen. De enkelte dele bar forskellige mærker¹⁸, hvis betydning ikke længere kendes, men de er sikre tegn på autenticitet¹⁹.

Hvor regimentsnummeret var angivet på soklen, var dette gjort med ca. 3-3,5 cm høje tal (i antikva, ikke i kursiv som i et enestående

Fig. 10. Fane (avers) fra Gardens 1. Grenaderregiment. Model 1804, Challiot. Givet regimentet i 1811. Nu i Armémuseum, Paris.

Fig. 11. Gardemarinens fane. Model 1804, Challiot. Nu i Brunons Samlinger.

tilfælde findes på 7. Husarregiments ørn, se ill. 3), fæstede med nagler, men en del sokler er uden skrift²⁰. I stedet for tal havde nogle enheder en granat på soklens langsider, f.eks. Gardegrenaderer til hest (to original eksemplarer i Armémuseet og Brunons samling, se ill. 4). Antageligt havde også Grenaderne til Fods²¹, Elitegendarmene og Dragonerne granater og Gardemarinene et anker; ligeledes kan Gardejægerne til Fods²² og til Hest have haft et jægerhorn og Mamelukkerne og det Ridende Gardeartilleri initialen "N"²³. Hvor mange Ørne, der blev fremstillet op til ceremonien den 5. december 1804, er ikke klart. Tiden var knap, og der var ikke nok til de henved 1.067 enheder (indberegnet 50 for marinen), som på dette tidspunkt kunne have ret dertil. Først året efter kan uddelingen betragtes som fuldbyrdet.

Ørnen var fastgjort på stangen med tre gyldne søm eller skruer²⁴. Længde var ikke reglementeret, men varierede mellem 1,90 og 2,50 m, med en diameter på ca. 3 cm, og endte nederst i en sko af forgyldt messing eller kobber på ca 8-10 cm²⁵. Stangen var blåmalet (projsisk blå) og lakeret at bedømme efter de endnu eksisterende eksemplarer. Imidlertid mener Charrié (p. 120), at nogle kan være blevet grønmalet på regimentets eget initiativ, og at det har drejet sig om dragoner og jægere til hest. Ifølge Chevaliers erindringer (p. 277) førte Gardejægerne til Hest i 1814 en Ørn med forgyldt stang. En Ørns totale længde var således omkring 2½ m og blev i 1804 båret i et hvidt bandoler af en underofficer.

På stangen under ørnen fæstedes silkedugen (altså "fanen") med to rækker af omkring 18 søm med runde, forgyldte hoveder. Oprindeligt var der ikke fanebånd, cordon og kvaster, som det senere blev skik. Ej heller var sørgefior tilladt, omend eksemplarer derpå kendes²⁶.

Faner, guidons og estandarder

Alle faner, guidons og estandarder (altså dugen per se) var af enkltsidet silkestof med inskriptioner og ornamenten malet med guld belagt med fernes²⁷ og i de reglementerede mønstre, omend med mindre afvigelser. Der benyttedes to forskellige leverandører: Madame Challiot de Prusse stod for fremstillingen af dugene bestemt for garden, linieinfanteriet og alle guidoner og estandarder til kavaleriet; Maison Picot leverede til de øvrige enheder. Vind og vejr var hårde ved silkedugen, og det blev nødvendigt at udskifte den inden for relativt få år²⁸, om ikke andet når nye modeller blev indført. Størrelsen var for faner 80 x 80 cm, for guidons 60 x 70 cm og

for estandarder 60 x 60 cm²⁹. Prisen var 168 Frs. for en fane, betydeligt billigere end Kon-sulatets faner, der kostede 350 Frs. Til at beskytte Ørnen mod overlast blev der fremstillet et federal i sort voksdug.

Forskellige fanemønstre

Challiot's fanedug havde i midten et hvidt rudeformet felt (rhombe), hver side omgivet af en ranke af laurbær (laurus nobilis), i princippet bestående af 20 par laurbærblade og frugter (15 for guidoner og estandarder). Hvor grenene mødtes, var en lille halveret blomst. Aversen havde i det øverste stanghjørne en trekant i projsisk blå og nederst en trekant i en klar rød farve; samme farver gik igen i de diagonalt modsatte felter. Reversen var naturligvis i samme farver da stoffet var ensidigt. I hvert af de fire trekantede hjørnefelter var en gylden laurbærkrans med bånd, og i dets centrum regimentets nummer med arabiske tal³⁰ malet i guld, ca. 3 cm høje og 2,5 cm brede. På begge sider i det hvide rudeformede felt var malet med guld en indskrift med versaler (store bogstaver). På aversen stod ordene L'EMPEREUR DES FRANÇAIS / ..., hvorefter fulgte regimentets eller korpsets nummer og navn, f. eks. AU 4.ME RÉGIMENT / D'INFANTERIE / DE LIGNE. På reversen VALEUR / ET DISCIPLINE / ... hvorefter fulgte enhedens nummer, f. eks. 1.ER BATAILLON (se ill. 5f). Der var som altid undtagelser, og de vil blive omtalt nedenfor.

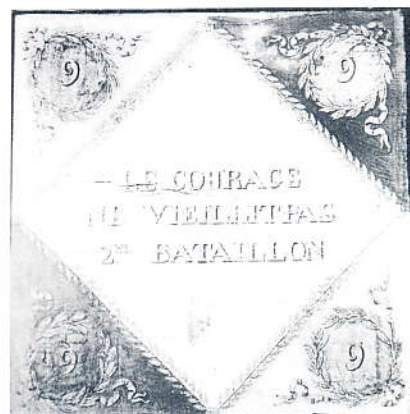

Fig. 12. original fane (revers) model 1804, Picot. Har tilhørt 9. Halvbrigades 2. Batallion Veteraner. På aversen står L'EMPEREUR / DES FRANÇAIS A LA 9e DEMI-BRIGADE / DES VÉTÉRANS. Armémuseet, Paris.

Picots faner var af samme reglementerede mønster, men med nogle variationer i detaljerne som gør dem let kendelige. Laurbærbladene var lidt bredere end Challiots og hver ranke, der almindeligvis havde 24 blade, var brudt i midten af en lille roset (se ill. 6f), hvorfra alle bladene udgik (altså rettet mod hjørnerne). Desuden var centret af laurbærkronerne, hvor regimentsnummer var angivet malet i sølv (se ill. 7f).

Undtagelser fra disse regler vedrører især garden og specialenheder. Blandt de væsentligste forskelle var emblemerne i laurbærkransene:

- en granat for Garderegimentet til Hest til (originalt i Brunons samling, se ill. 8f) og senere Gardedragonerne (original fra 1811 i privat besiddelse, se ill. 9); det antages at Elitegendarmeriet har haft en granat³¹. Ligeledes havde Garderegimentet til Fods første fane fra 1804 formodentlig en granat, men i 1811 blev fanedugen udskiftet, og et ciffer indsat i kransen, da der da var tre grenaderregimenter (1. Regiments fane fra 1811, (original i Armémuseet, se ill. 10).
- et jægerhorn for Gardejægerne til Hest og til Fods (en hypotese, da ingen original Ørn er bevaret)³².
- et anker for Gardemarinens (original i Brunons samling, se ill. 11).
- et N formodentlig i Gardens Ridende Artilleris guidons og måske også i Mamelukkompagniets guidon³³.
- laurbærkroner uden indskrift havde bl.a. Gendarmeriet, École Spéciale Impériale Militaire, École Polytechnique Bataillon de Tirailleurs du Pô, Tirailleurs Corse og Bataillon de Pionniers Noire.

Selv om indskriften på dugen var standardiseret fandtes der dog på reversen undta-

gelser, bl.a. École Spéciale Impériale Militaire: ILS S'INSTRUISENT / POUR VAINCRE; École Polytechnique: POUR / LA PATRIE / LES SCIENCES / ET LA / GLOIRE og Veteranerne: LE COURAGE / NE VEILLIT PAS / ...³⁴ (original i Armémuseet, se ill. 12). Også indskriften kunne stå over flere eller færre linier alt efter tekstens længde og udformning.

Det bør også nævnes, at nummeret i kransene normalt var sat vinkelret for stangen, uanset hvor knuden i sløjfen var placeret, se f.eks. guidonen fra 19. Dragonregiment, ill. 13. Der findes enkelte undtagelser, f.eks. havde 10. Artilleritruænbataillon en guidon model 1804 Challiot, hvor nummeret i tungen er parallelt nedadvendt i forhold til stangen (se ill. 14). I de tilfælde, hvor der i kransen var granater, jægerhorn eller ankre, er emblemet placeret således i kransen, at det er orienteret i retning af sløjfen.

I det rhombiske midterfelt kunne der forekomme et emblem. Således havde reversen af Gardemarinens fane et anker og kronet ørn (se ill. 11) og estandarden fra Garderegimentet til Hest en kronet ørn (se ill. 8). Desuden antages det, at Gardejægerne til Fods og til Hest samt Mamelukkerne kan have haft en kronet ørn og Gardeartilleriet til Hest to krydsede kanoner med en kronet ørn i midterfeltet.

Dekret af 10. juli 1804 og delegationernes sammensætning

Statsrådet havde planlagt overrækkelsen af Ørnene som en grandios ceremoni, der skulle finde sted den 5. december 1804 på Champ de Mars i Paris. Napoleon var dagen forinden blevet kronet i Notre Dame domkirken, og det var vigtigt, at han nu kunne træde frem for tropperne og blive hyldet som deres kejser og øverste chef.

Modaliteterne var fastlagt ved dekretet af 10. juli 1804, fra hvilket skal citeres:

"Art. 7. Nationalgardens regimenter skal sende en deputation fra hvert département (amt) til Paris på 16 mand med en fane fra hver afdeling. (Deputationen bestod i princippet af obersten eller kommanderende officer, 3 officerer og 16 underofficerer og menige).

Art. 9. Hvert af arméens korps ("corps", hvorved menes regimenter og andre selvstændige afdelinger) sender en deputation på 16 mand med deres fane, estandard eller guidon.

Art. 10. Ovenstående artikel gælder også artilleri- og marineregimenterne.

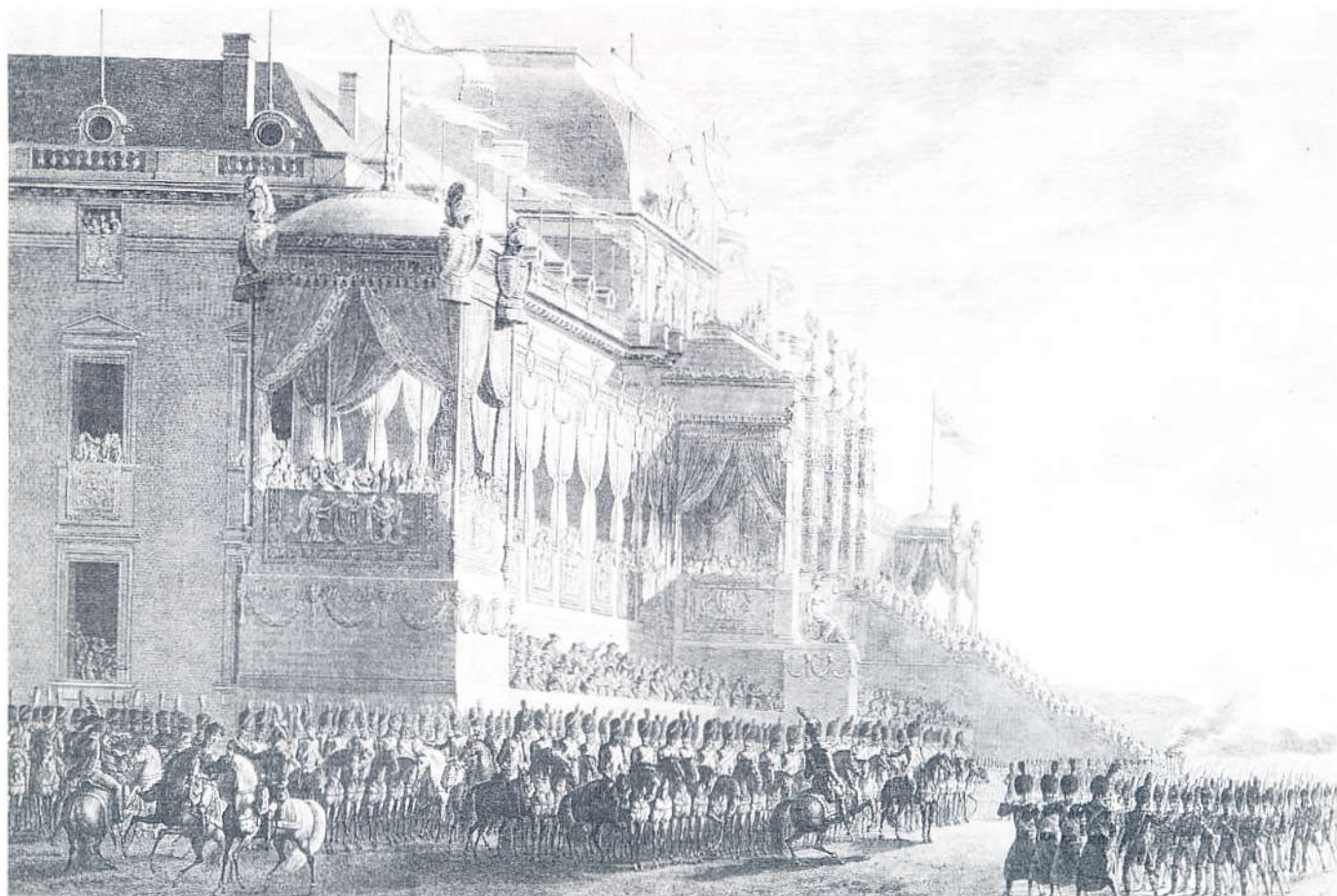
Art. 11. Ingeniørkorpsene sender 3 deputationer på hver 16 mand.

Art. 12. De 26 gendarmerilegioner sender hver en deputation på 4 mand og en guidon.

Art. 18. Korpsenes faner, estandarder og guidoner vil blive overgivet til hver bataillon eller eskadron. Skulle de under krigsforhold gå tabt, vil nye ikke blive tildelt, undtagen ved en beslutning af kejseren selv og forudsat, at det er fastslået, at tabet ikke er regimentets skyld. Skyldes det derimod regimentets egen fejl, at standarderne er mistede, vil det ikke modtage nogen nye fra kejseren".

Artikel 8 omfattede også flåden, et emne der dog ikke skal behandles her: *"De maritime distrikter, eskadre, flåder og de kejserlige armerede skibe sender 50 deputationer på 10 mand med et orlogsflag fra hver afdeling".*

Det var således Napoleons herfsigt, at hver bataillon, eskadron og korps skulle have en Ørn. Denne skulle altid overrækkes af ham personligt, en betingelse gentaget i dekretet af 25. december 1811. Det var en storladet gestus, tænkt som et middel til at knytte tropperne tættere til kejseren og hans regime; men under krigsforhold var det store antal gene-

Overrækkelsen af ørnene på Champ de Mars, den 5. december 1804. Fra "Livre de Sacre", Paris.

rende og førte til mange praktiske vanskeligheder for tropperne i feltet. Det var svært at forsvare en Ørn i feltet, når en betydelig del af afdelingens mandskab var detacheret eller decimeret på grund af tab og sygdom³⁵. Med erfaringerne fra felttoget 1806-07, hvor 7 Ørne gik tabt blev antallet reduceret til én Ørn pr. regiment³⁶.

Rent teoretisk skulle Ørnene fordeles således til de forskellige deputationer:

- Garden 13. • Linieinfanteriet 290. • Let infanteri 82. • Kyrasserer 48. • Karabinerer 8. • Dragoner 120. • Hussarer 40. • Jægere til hest 96. • Artilleri til fods 16. • Artilleri til hest 18. Artilleritræn 20. • Sapører 5. • Pontonnører 2. • Veteraner 31. • Gendarmetiet 118. • Nationalgarden 108. • Spéciale Impériale Militaire og École Polytechnique 2. • Marinen 50.

I virkeligheden har der været lidt færre deputationer, der var nået frem, og nogle var kun på 8 mand. Desuden var ikke alle Ørne blevet færdigfremstillet til tiden, og der opstod visse afvigelse og forvekslinger ved uddeelingen³⁷.

Overrækkelsen af Ørnene på Champ de Mars den 5. december 1804

Store mængder af tøsne var faldet natten igennem, og vejret fortsatte den næste dag. Tidlig om morgenen opmarcherede delegationerne for at indtage deres pladser på den store rektangulære terrain Champ de Mars. Overfor lå École Militaire, den samme militærskole som den unge Napoleon Bonaparte havde forladt som nyudnævnt løjtnant den 28. oktober 1785. Her havde man opstillet store tribuner og høje podier, omgivet af søjler, malet med allegoriske motiver, der symboliserede sejren, øverst prydet med kæmpestore ørne.

Det var her, at de kejserlige og fremmede fyrster, hoffet og statens øverste militære og civile embedsmænd samt det diplomatiske korps havde deres pladser. Men det var koldt og blæsende, regn og sne faldt i stride strømme, så alt var vådt; selv tronstolene havde man svært ved at beskytte. Klokken 10 meldte kantonorden fra Tuilerierne, at Napoleon havde forladt slottet og kortegen kunne sætte sig i bevægelse. I spidsen red Mamelukkerne og

Gardejægerne til Hest, så fulgte kareterne, og eskorten afsluttedes med Gardegrenadererne til Hest og Elitegendarmene. Ved ankomsten til École Militaire modtog kejseren og kejserinden det diplomatiske korps. Derpå trådte de ud på det centrale podium, hvor de tog plads på tronen til lyden af kanonsalutter.

Deputationerne var opstillede i tætte kolonner på venstre og højre fløj, i midten stod obersterne for alle regimenterne og valgkollegiernes præsidenter fra de 108 departementer med de nye Ørne sammenrullede; i første linie tambourer, piper og et stort orkester.

Ceremonien kunne begynde. Napoleon, iført det lille kroningsornat (rød purpur med guldbroderi, betegnet à l'espagnol) rejste sig og talte til de forsamlede tropper: *"Soldater! Her er jeres faner. Disse Ørne skal altid være jeres samlingsmærke. De vil følge jer overalt, når jeres kejser skal forsvare sit rige og folk. Sværg at forsvare dem med jeres liv, og ved jeres mod lede dem på sejrvej"*. De forsamlede tropper præsenterede våben; obersterne svang Ørnene, så de foldede sig ud i vinden og råbte i kor: *"Vi sværg det!"* Trommer og piber spillede *"Marche des drapeaux"*; soldaterne løftede deres hatte i vejret, satte dem på geværene og svang dem *"under begejstret bifald af den store mængde"*, som løjtnant Jourquin fra 9. Linieinfanteriregiment skriver i sine erindringer (p. 540). Derpå defilerede hver delegation med deres Ørne i spidsen foran Napoleon. Jean Baptiste Barrès fra Gardegrenaderernes Veliter beretter (p. 14): *"den varede meget længe og sluttede først om aftenen. Vi var blandt de sidste; det havde været en herlig oplevelse, hvis blot vejret havde været gunstigere for denne majestætiske højtidelighed"*.

Ikke blot vejret havde givet vanskeligheder under det storstilede arrangement. De gamle faner og estandarder, som delegationerne havde medbragt, var blevet opstillede som geværpyramider, men da tilskuerne trængte sig frem, væltedes nogle, og der opstod uro

Fig. 9. Guidon (avers) model 1804 af Challiot. Har tilhørt Gardedragonerne. Givet regimentet i 1811, nu i Brunons Samlinger. Bemærk granaterne i laurbærkransene.

blandt soldaterne, som ville redde deres trofæ. General Thibault fortæller (p. 393-394), at han da lod eleverne fra militærskolen samle dem sammen og bringe til en sal på École Militaire. Oprindeligt havde det været hensigten, at standarderne skulle deponeres i domkirken Notre Dame de Paris, men i stedet for kom de fleste (måske alle?) til Artillerimuseet i St. Thomas-d'Aquin i Paris.

Som tidligere omtalt, var det ikke lykkedes til tiden at færdiggøre tilstrækkeligt mange Ørne. 108 infanteribatailloner kunne derfor ikke modtage deres Ørne, da de blev "udlånt" til Nationalgarderegimenterne, og først ombyttedes året efter. Ligeledes modtog École Polytechnique en Ørn fra 29. Linieinfanteriregiment og École Spéciale Impériale Militaire Ørnene fra 64. Linieinfanteriregiments 1. bataillon. Skolerne måtte vente til april 1805, før de fik deres egne Ørne udleverede.

Dauids maleri

Napoleon havde overladet kunstneren Jacques Louis David (1748-1825)³⁸ at male ceremonien med overrækkelsen af Ørnene (La distribution des Aigles). Dette store billede (over 6 x 9 m og betalt med 52.000 Frs., nu i Versailles Museet) blev imidlertid først malet seks år senere. Det er en svag og teatralisk komposition, uden megen inspiration. Som det fremgår af korrespondance med ministeren for krigsadministration, grev Lacuée de Cessac, benyttedes uniformer fra 1810 som model, hvilket man dengang ikke tog så nøje. Resultatet var anakronismer; for eksempel ser man i forgrunden en Cheval-Léger Lancier polonais fra kejsergarden i regimentets røde uniform, men dette regiment blev først oprettet i 1807!

Det er altid en god regel at være forsigtig med at benytte historiske malerier og lignende ikonografisk materiale som kilder. Spørgsmålet er ikke, hvilken periode et billede skal forestille, men hvornår det er blevet udført³⁹.

Fanebærere og vagt

For at afrunde beskrivelsen af Ørnene skal fane- og estandardbærere omtales. Egentlig burde man vel skrive "Ørnebærere" (porte-aigle), men det lyder underligt på dansk. Reglementet af 1. august 1791 var stadig gyldigt i 1804. Efter dette førtes fane, guidon og estandard af en sergent-major (kommandosergent for infanteriet og vagtmester for kavaleriet) udpeget blandt de ældste underofficerer af obersten eller regimentets kommandant. Efterhånden blev hvervet som fanebærer overgivet en officer, og efter dekretet af 18. februar 1808 (art. 17-19) bestemtes

Fanevagt i feltet. 1. Gardegrenaderregimentets Ørn. I baggrunden ses Napoleons personlige telte. Litografi af Bellangé.

det, at Ørnene skulle bæres af en sekondløjtnant eller premierløjtnant med mindst 10 års tjeneste eller som havde deltaget i fire felttog. Desuden skulle der være en 2. og 3. fanebærer uden taget blandt de ældste sergenter i regimentet; disse skulle solderes som kommandosergenter og som kendetegn havde 4 sparere på overarmen og røde grenaderepauletter. Alle skulle indgå i regimentsstaben og udnævnes af kejseren på indstilling af obersten. Der var andre ændringer, men 1808 reglementet ligger uden for den periode der her skal behandles⁴⁰.

Reglementet fra 1791 foreskrev, at hver bataillon skulle have en fanevagt bestående af 8 corporeaux-fourrers. Da fourererne var ansvarlige for regnskabsføring, kunne en kamp om fanen medføre udsittelsen af hele bataillonens administration! Placeringen af Ørnen i bataillonens var til venstre i anden sektion (deling) af fjerde pelton (kompagni) og indgik i denne⁴¹. I første geled stod fanebæreren med én sergent på hver side, medens der i hvert af de to andre geledder stod 3 sergenter. Der skulle især drages omsorg for, at fanebæreren var vel indøvet i at holde kadencen og indrette sin march efter styrkens manøvre. Efter marskal Berthiers rapport af 13. juli 1805 blev der givet følgende retslinier for, hvordan Ørnen skulle presenteres: "*Ørnen skal have en udgangsposition, der er let bagudrettet. Når der hilses, sænkes den i en vinkel af 45 grader*". Begrundelsen var, at dens vægt ikke tillod at sænke den, som det tidligere var almindeligt under monarkiet.

Ørnen ved de store parader

Når kejseren var i Paris og residerede i Tuileriesne, var gardens Ørne deponeret på palæet (ligesom vi kender det fra Livgarden i København). Ved de store søndagsparader befalede kejseren dagen før, hvilke regiment der skulle deltage. Under kommando af en af gardens generaloberster marcherede tropperne om

morgenen ind på slotspladsen Cour du Carrousel, omgivet af en stor og begejstret folkemængde. Efter at have taget opstilling på linie foran den centrale klokkepavillion (Pavillion de l'Horloge) trådte fanebæreren ud af geledet og under kommando af en stabsofficer fra slottet, gik de ind i palæet ad den store trappe og ind i repræsentationsgemakkerne. Her mødtes de af en kammerherre, som meddelte kejseren deres ankomst, og førte dem til conseilsalen (le Grand Cabinet du Conseil), der lå ved siden af tronsalen. Her tog de deres respektive Ørne og marcherede tilbage til de opmarcherede tropper, hvorpå de indtog deres pladser, medens piper og trommer spillede.

Nøjagtigt på klokkeslættet (i reglen klokken 12) forlod kejseren sine gemakker, gik ned ad hovedtrappen og steg til hest. Han ledsagedes kun af nogle få personer, almindeligvis Marskal Berthier og en eller flere marskaller eller generaler, overhofmarskallen Duroc, overstaldmesteren Caulincourt, Paris guvernør, gendarmeriets øverste inspektør, adjudanter, beridere samt de vagthavende ordonanser og pager. Infanteriet var almindeligvis opmarcheret i selve slotsgården, medens kavaleriet stod på pladsen udenfor. I hurtig galop red Napoleon op og ned langs gelederne. Derpå stod han af hesten for at kommandere troppernes evolutioner. En officer eller underofficer med en klar og kraftig kommandorøst gentog hans ordre. De forskellige korps blev eksercerede, og manglende manøvrene præcision lod han dem gentage. Derefter begyndte han en nøje inspektion, regiment efter regiment, og mand for mand med deres våben og udrustning. Han kritiserede og roste, hvad han så, og intet undgik hans opmærksomhed. Fra tid til anden kunne Napoleon henvende en bemærkning til en soldat eller officer, han kendte, eller en mand kunne træde ud af geledet og overrække en bønsskrivelse eller ansøgning. Til slut beordrede han tropperne til at forære ko-

lonne, og i kvik march og med klingende spil forlod de pladsen, medens fanebæreren bragte Ørnene tilbage til conseilsalen, hvor de atter deponeredes. Disse store parader varede ofte tre til fem timer, men selv om de var udmattende for både soldater og officerer, var de samtidig en kilde til stolthed og et bånd, som knyttede dem til Napoleon⁴².

Slutbetragtninger

Vexillogi kan ofte forekomme som et noget begrænset og teknisk emne, reserveret for en lille kreds af specialister. Måske af denne grund findes der kun sparsomt med litteratur om emnet, og en del misforståelser lader sig ikke aflive - men går igen i populære fremstillinger. De franske faners historie fra revolutionen og napoleonstiden er et rigt og interessant område, men kun få har foretaget dybtgående studier af kildematerialet i museer, arkiver og private samlinger. Op til slutningen af det 19. århundrede herskede der en vis forvirring, skabt af mangel på indsigt, erindringsforskydelse, anakronismer, fejldateringer og vildledende rekonstruktioner. Listen over billeder med selvindlysende fejl er desværre lang - fra samtiden til nutiden⁴³.

Den første til at vise en alvorlig interesse for revolutions- og kejsertidens faner var Oscar Hollander (død 1928), hvis artikler og to hovedværker om perioden 1812-15 (fra 1902) og 1794-1804 (1913) fik en umådelig betydning for fransk vexillologisk forskning. Nævnes skal også englænderen Edward Fraser, hvis bog *The War Dramas of the Eagles* (1912), trods visse fejl, fordomme og overdrivelser, giver en detaljeret skildring af Ørnenes historie. I mellemkrigstiden og efter 2. Verdenskrig har storsamlere Jean Brunon, general Jean Reynault og general Andolenko, såvel som i nyere tid armémaleren Albert Rigondaud (alias Rigo) og ikke mindst Pierre Charrié, ydet væsentlige bidrag med deres studier for at belyse emnet. Jeg har øst af disse forfatteres store kund-

Søndagsparade foran Tuileriesne, Napoleon er her på "Taurus". Maleri af Horace Vernet. Eremitagen i St. Petersburg.

skaber, kompletet med andre trykte kilder samt billeder og notater fra museer.

Så vidt muligt har jeg baseret min fremstilling på, hvad der med rimelig sikkerhed lader sig afgøre, men som altid er der mange åbne spørgsmål, om hvilke man kun tør formulere hypoteser.

Måske vil ny forskning en dag bringe klarhed over nogle af disse forhold.

Noter

¹ En Guidon var en rektangulær splitstandard (på dansk ofte omtalt som dragonfane). Jeg har her foretrukket at bevare den franske betegnelse.

² De første trikolore faner blev overrakt Paris Nationalgarde ved festen den 14. juli 1790, men udformningen var oprindelig tilfældig. Interessant nok blev det marinen, som ved dekretet af 24. oktober 1790 fik det første trikolore flag med tre lige store vertikale striber, dog med angivelsen, at den røde farve skulle være nærmest stangen, den hvide i midten og den blå yderst. Dette ændres den 15. februar 1794 til blå nærmest stangen, i den udformning vi kender i dag som det franske nationalflag.

³ De gamle faner beordredes brændt ifølge dekretet af 22. april 1792. Den 22. september samme år indførtes republikken, men de sidste kongelige faner blev først afskaffet i 1794.

⁴ Ifølge dekretet af 24. september 1803 gendefineres betegnelsen regiment.

⁵ Inskriptionen altid i versaler. Antallet af linier kunne variere efter fanens mønster.

⁶ F.eks. "LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ" (frihed, lighed, broderskab), "LE PEUPLE FRANÇAIS DE BOUT CONTRE LES TYRANS", "VIVRE LIBRE OU MORIRE", "AMITÉ ENTRE LE PEUPLE", med flere.

⁷ Der hersker uklarhed om hvilke regimenter, der kan have fået dem tildelt. For denne periode, se det dybtgående studie af O. Hollander: *Les Drapeaux des Demi-Brigades d'Infanterie 1794-1804* og P. Charrié: *Drapeaux et étandards de la Révolution et l'Empire*. Se også artiklerne i *Chakoten* nr.17, 1947 af O. Clausen, nr. 25, 1948 af W. Kambro og nr. 4, 1995 af R. Thomas.

⁸ Deklarationen lød: "*Le gouvernement de la République est confié à un empereur, qui prend le titre d'Empereur des Français ... Napoléon Bonaparte, Premier Consul actuel de la République est Empereur des Français*".

⁹ Se også *Napoléon Sténographie au Conseil d'État*, p. 29 ff.

¹⁰ Under revolutionen havde den galliske hane været et populært symbol. Den kom imidlertid igen under Louis Philippe (1830-48), da den

smykkede fanestængerne for en periode, for igen at blive erstattet af Ørne under Napoleon III.

¹¹ I rigsvåbnet optræder også gyldne bier. Ideen er hentet fra kong Kilderic I's gravmæle (omkring 481 e.Kr.), og skal således forbinde Napoleon med Merovingerne. Bierne fik i kejsertiden en lignende dekorativ funktion, som liljerne havde haft under Bourbonerne.

¹² Til den øverste romerske guddom Jupiter (kendt som Zeus i den græske mytologi) var knyttet en ørn, afbilledet med udstrakte vinger symboliserende konstant aktivitet. Guden havde som våben en "tordenkile". I det franske statsvåben holdt ørnen tordenkilen i sin venstre klo.

¹³ "*L'Aigle constituerait essentiellement le drapeau ...*" (*Correspondance de Napoléon*). "Ørn" (Aigle) var fanen/estandarden/guidon i sin helhed, forudsat naturligvis, at den var prydet med en Ørn, og ikke blot med en spids.

¹⁴ Napoleon udtrykte denne tanke igen i et brev af 13. december 1811: "*Ørnen skal altid være den samme, således at det kun bliver nødvendigt at udskifte fanen. Man kan forestille sig, at om to eller tre århundrede vil der opstå kappestrid mellem regimenterne, der kan fremvise den samme Ørn, som jeg har givet dem, og som har deltaget på så mange slagmarker*". Men kejserdømmet varede blot et årti, og som bekendt befalede Ludvig XVIII tilintetgørelsen af Ørnene.

¹⁵ Da general Broussiers division ved Wagram (1809) var hårdt presset af østrigerne, råbte generalen til soldaterne for at indgyde dem mod: "*Sværg, at I er rede til at dø til sidste mand omkring jeres Ørn!*".

¹⁶ Kunstneren var tydeligt inspireret af romerske forbilleder, måske skulpturerne i Gallerie Buanarotti i Firenze, som Regnault (p. 17) har påpeget.

¹⁷ Der findes ganske enkelte undtagelser, f.eks. var en Ørn fra 5. Liniregiments 1. bataillon noget større. (Før 1940 opbevaret i Wiens rådhus, formodentlig gået tabt under 2. Verdenskrig). Et morsomt forhold er, at der er flere eksempler på, at fanebæreren brugte Ørnen som forsvarsvåben, når trængt. Jean Chevalier fra Gardejægerne til Hest skriver i sine erindringer (side. 277) følgende: "*Den, som førte Ørnen, kunne ikke bruge sin sabel, men brugte Ørnen som et dødeligt våben; stakkels den, som modtog et slag i hovedet!*".

¹⁸ Romertal, trekanter, punkter, kløverblade (f.eks. CXX●●●), måske et produktionsnummer?

¹⁹ Der findes mange reproduktioner af Ørne, der selv i museer er udstillet som originale.

²⁰ Tal (eller mærker) var fastnaglet på langsiden, ofte både avers og revers, men en del kun på forsiden. Hvorfor og hvilket system, der har været, er ukendt, men hvis man gennemgår de endnu bevarede Ørne model 1804, bærer kun lidt over halvdelen indskrift på begge sider. Der var måske ca. 250 sokler uden indskrift, hovedsageligt fra Ørne uddelt til gendarmeriet og nationalgarden, foruden de her omtalte faner til École Spéciale Impériale Militaire (nu kendt som Saint-Cyr), École Polytechnique og Bataillon de Tirailleurs du Pô, Tirailleurs Corse, Bataillon de Pionniers Noire (Se også Charrié, p. 114.).

Fig. 14. Guidon for 10. Bataillon af Artilleritrænet. Model 1804, Challiot. Findes nu på Armémuseum, Paris.

²¹ Når man finder omtalt, at der på soklen skulle have været tallet 1, må det bero på en idéfor skyldelse. Der var kun ét regiment i 1804; det 2. blev først oprettet i 1806.

²² Der var kun ét regiment jægere i 1804; at tilskrive det tallet 1 på soklen er en misforståelse.

²³ De gængse hypoteser er, at Mamelukkernes Ørn havde enten initialen N på soklen eller var uden skrift (se Charrié, p. 183-184); andre hælder til en halvmåne (f.eks. Rigo: *Le Plumet planche 32*). Spørgsmålet forbliver åbent. Den samme betragtning gælder for det Ridende Gardeartilleri. Om andre enheder på den tid har haft et N, må betragtes som spekulationer.

²⁴ Det skulle være unødvendigt at påpege, at det er en total misforståelse, når det fortælles, at ørnen var skruet løst på stangen, således at den let kunne tages af hvis truet. (*The History of the Royal Irish Fusiliers*, p. 460). Tværtimod! Ved Krasnoie (18. november 1812) mistede 18. Liniefanteriregiment 350 mand og sin Ørn, men som oberst de Pelleport skrev i sin indberetning: "*Vore Ørne er ikke givet for at være skjulte. De bør omkomme med os*".

²⁵ Til sammenligning tjener, at republikkens infanterifaner var over 3 m høje.

²⁶ Se *Mémoires du général comte de Saint-Chamans*, p. 59-60.

²⁷ Denne teknik gjorde desværre stoffet meget skrøbeligt over årene, og mange duger er gået tabt.

²⁸ I et brev af 11. november 1811 bemærker Napoleon, at hovedparten af Ørnene ikke længere havde fanedug på stangen, og at man fremtidigt burde udskifte stoffet hvert andet eller tredje år.

²⁹ Fanedugen var således betydelig mindre end infanterihalvbrigadernes fra 1794, der målte 163 x 163 cm.

³⁰ Tallet 1 (ét) lignede ofte romertallet I, idet man ofte har trukket den øverste serif ud mod højre. Man ser det forekomme både for tal på soklen og fanedugen. Dette forhold har ledt til misforståelser, som jeg tidligere har påpeget i omtalen af 111. Regiments Ørn i museet i Monaco, som fejlanset er opført som 3. Regiment!. (Se *Chakoten* 1998, nr.2, side 42).

³¹ Denne teori er baseret på et maleri af Lafond i Versailles, som viser en estandard model 1804 Challiot med en granat i kranen (se Charrié, p. 185).

³² Hypotesen støttet af Regnault, Charrié og Rigo.

³³ Bucquoy, Rousselot og Charrié støtter teorien om et N, medens Rigo foretrækker en halvmåne. Brunon i sit værk om Kejsergardens Mamelukker undlader at tage stilling til pro-

Ørn fra 4. Husarregiment. Avers. Estandard Model 1804, Challiot. Original i Armémuseet, Paris.

blemet. Det kan også tænkes, at den var uden indskrift. Det skal understreges, at denne Ørn med reglementeret dug *intet* har at gøre med det kvartermærke (fanion), som mamelukkerne førte i 1813-1814, og hvilken i dag befinder sig i Bullocks samling, New York. Kvartermærker havde naturligvis ingen ørn som fanespids, lige så lidt som mamelukkernes kommandotegn (toug - bestående af kobberkugle med hestehale på en stang) havde det.

³⁴ Veteranerne fra Paris Nationalgarde havde i 1799 fået betegnelsen Garde d'Honneur du Senat Conservateur og indgik senere som 1. halvbrigade Veteraner under navnet Vétérans bourgeois (se også min artikel "Veteraner og invalider" i den franske hær i *Chakoten* nr. 4, 1994). I 1805 modtog de en Ørn med fane model 1804 Picot med indskriften på aversen L'EMPEREUR DES FRANÇAIS, / AUX VÉTÉRANS / BOURGEOIS. I laurbærkransene tallet 1 (ét). Bataillon nedlagdes i 1808.

³⁵ Den 20. september 1806 bestemtes det, at det lette kavaleri ikke skulle føre deres Ørne i felten og dragonerne kun én Ørn pr. regiment. Den 27. marts 1807 skulle de lette infanteriregimenter sende deres Ørne tilbage til depoterne, og 18. februar 1808 reduceredes linieinfanteriregimenternes til én pr. regiment. Disse bestemmelser blev dog i praksis ikke altid overholdt.

³⁶ Under krigen 1805 mistede hæren 6 Ørne; i 1806-7 felttoget 7 (måske 8) Ørne; i Spanien 1808 3 Ørne og i 1809 5 Ørne foruden 4 i Martinique. Det er bemærkelsesværdigt, at den franske hær mellem 1804 og 1815 kun mistede ca. 50 Ørne i kamp og 11 ved kapitulation. Disse tal omfatter naturligvis ikke de, der blev fundet eller røvet fra depoter, ej heller de der blev overdraget de Allierede af Bourbonerne (Wellington fik 67 Ørne og 68 faner fra Nationalgarden, model 1815). Se også Andolenko, p. 273 ff og Regnault, p. 281 ff.

³⁷ For eksempel modtog 1. Regiment af Garde de Paris Ørnen fra 2. Lette Infanteriregiments 1. bataillon.

³⁸ Kendt for sine malerier bl.a. af Bonaparte, der overskrider Alperne, kroningen, portræt af Napoleon i sit arbejdskabinet og mange med antikke og mytologiske motiver.

³⁹ Om dette emne, se min artikel "Problematik om en ikonografisk kilde" i *Chakoten* nr. 3, 1998.

⁴⁰ For denne periode se artiklen af Alain Pigeard i *Tradition Magazine*, nr. 59 (December 1991).

⁴¹ Placeringen havde naturligvis intet at gøre med nummereringen af kompagnierne. I denne forbindelse skal det erindres, at det tredje kompagni blev omdannet til voltigeurer, for let infanteri fra 12. marts 1804, for linieinfanteri fra 19. september 1805. Hvert kompagni bestod af to delinger, også kaldet halvkompagnier.

⁴² Gardegrenader Jean Coignets beskriver i sine memoirer en sådan parade i 1804 (p. 90-91).

⁴³ I reglementet fra 1812 (Bardin) er selv fanen vist i Carle Vernets planche forkert eller tænkt blot på Edouard Detailles berømt eller tænkt blot på Edouard Detailles berømt eller tænkt blot på Edouard Detailles berømt maler "La revue 1812", som viser Napoleon inspicere Gardegrenadererne, hvis faner er model 1812, som regimentet vitterligt først modtog i 1813!

Nogle museer af særlig interesse for emnet

Deutsches Historisches Museum, Zeughaus, Berlin, Tyskland.
Eremitagemusset i Vinterpaladset, St. Petersborg, Rusland.

Heeresgeschichtliches Museum, Wien, Østrig.
Det Historiske Museum, Moskva, Rusland.
Musée de l'Armée, Hôtel Nationales Invalides, Paris, Frankrig.

Musée de l'Empéri (Anciennes Collections Raoul et Jean Brunon), Musée de l'Armée, Salon-de-Provence, Frankrig.

Musée des Souvernirs Napoléoniens du Palais Princier, Monaco.

National Army Museum, Chelsea, London, England. (*Her opbevares 6 originale 1804-Ørne*).

Wellington Museum, Apsley House, London. (*Ørne er imidlertid Nationalgardens 1815-model*).

Bibliografi

Udvalgte værker benyttet til udarbejdelsen af denne artikel:

Andolenko, S.: *Aigles de Napoléon contre drapeaux du Tzar*. Paris 1969.

Barrès, M.: *Souvenirs d'un Officier de la Grande Armée*. Paris 1923.

Broussier, J.B.: *Journal Historique de la Campagne de la division Broussier*. Commercy (u.å.)

Brunon, J.: *Grenadiers de Napoléon*. Marseilles 1956

Brunon, J.: *Retour de nos Aigles*. Marseilles 1948.

Bucquoy, E.L.: *Les Uniforms du Premier Empire: La Garde Imperiale - Troupes à Pied*. Réédition, Paris 1972

Chakoten, København, diverse årgange.

Chevalier, Lieutenant Jean Michel: *Souvenirs des Guerres napoléoniennes*. Paris 1970.

Coignet, J.R.: *Les Cahiers du Capitaine Coignet*. (Redigeret af Jean Mistler). Paris 1968.

Correspondance de Napoléon 1er. Paris 1858-70.

Correspondance militaire de Napoléon 1er. Paris 1870-77.

Fraser, E.: *The War Drama of the Eagles*. London 1912.

Hollander, O.: *Nos Drapeaux et Étendards de 1812 à 1815*. Paris 1902.

Hollander, O.: *Les Drapeaux des Demi-brigades d'Infanterie de 1794 à 1804*. Paris 1913.

Jourquin, J.: *Journal du Capitaine François dit le Dromadaire d'Égypte*. Réédition, Paris 1984.

Lachouque, H.: *Napoléon et la Garde Impériale*. Paris 1959.

Marco de Saint-Hilaire, E.: *Histoire anecdotique, politiques et militaire de la Garde Impériale*. Paris 1847.

Marbot, M. de: Général Marbot, *Mémoires 1799-1815*. Paris 1966.

Masson, Frédéric: *Le Sacre et Couronnement de Napoléon*. Paris 1925.

Masson, Frédéric: *Napoléon chez lui*. Édition définitive. Paris 1929.

Morvan, Jean: *Le Soldat Impérial. 1800-1814*. Vol. I-II. Paris 1904.

Napoléon Sténographie au Conseil d'État 1804-1805. Paris 1913

Fanebærer fra 9. Lette Infanteriregiment med Ørn Model 1804, Picot. Tegning af Herbert Knötel.

Pelleport, P.: *Souvenirs militaire et intimes, 1793-1853*. Paris 1857.

Petard, M., Rigo et al.: *La Cavalerie Légère du Premier empire*. Paris 1993

Regnault, Jean: *Les Aigles Impériales 1804-15*. Paris 1967.

Rigo (Albert Rigondaud): *Le Plume*, diverse plancher. Louannec,

Saint-Chamans, A. de: *Mémoires du général compte de Saint-Chamans, 1802-23*. Paris 1896.

La Sabretache. Paris, diverse numre.

Thibaudeau, A.C.: *Mémoires 1799-1815*. Paris 1913.

Thiebault, A.C.: *Mémoires 1799-1815*. Bd. III, Paris 1895.

Tradition Magazine. Paris, diverse numre.

Tulard, Jean (sous la direction de): *Dictionnaire Napoléon*. Paris 1987.

Willing, Paul: *Napoléon et ses soldats. L'apogée de la gloire 1804-1809*. Collections historiques du Musée de l'Armée. Paris 1986.

Jeg vil også henlede opmærksomheden på et praktisk og rigt illustreret værk udgivet af den franske forening CFFH i deres *Revue Trimestrielle*, 1997-IV og 2001-IV såvel som forskellige mere populære fremstillinger, f.eks. på engelsk hos forlaget Osprey i London.

Glædelig Jul og Godt Nyt År

samt ikke mindst tak for det gamle.

.... og så er der vedlagt girokort for 2005.

Anfør meget gerne mailadresse på girokort ved indbetaling.

Restaureringsprojekt Memphis Belle

af Aksel Willumsen

Der flyver og er udstillet B-17 bombefly på flymuseer i Europa og USA. Flere er bemalet som det nok mest berømte af alle amerikanske bombefly fra anden verdenskrig - Memphis Belle.

De fleste tror fejlagtigt, at det er den rigtige Memphis Belle, som de oplever og beundrer.

Men i en hangar i den lille lufthavn Millington, få kilometer nord for Memphis, Tennessee, står det originale fly skilt ad i mange sektioner. Flyet blev i en årrække flyttet rundt i Memphis-området, hvor det stod udendørs udsat for skiftende vejrlig samt vandalisme. Da man samtidig kunne konstatere tydelige skader på de bærende dele, besluttede en bred vifte af borgere fra Memphis, i 2003, at det var det på tide at gøre noget, hvis det berømte fly skulle overleve. De startede et storstillet restaureringsprojekt for at bringe flyet tilbage til sin oprindelige form. Heldigvis stod der rundt om på depoter kasser med tilhørende originale dele til Memphis Belle.

Inden for tre år skulle nogle restaurerings eksperter samt frivillige give den berømte dame en gennemgribende ansigtsløftning, for så til sidst at give hende sit eget museum. I øvrigt var de to eneste tilbageværende af den oprindelige besætning, piloten Robert Morgan og

radiooperatøren Sgt. Bob Hanson også involveret i projektet. Desværre døde Robert Morgan for ganske nylig.

Det økonomiske fundament kommer fra frivillige bidrag fra såvel almindelige mennesker og firmaer, som fra det offentlige, der samtidig stiller en fremtidig museumsgrund til rådighed for en dollar.

Det er særdeles interessant at se det adskilte fly og samtidig komme ind under dens facade. Det er ikke så tit at man på museer kan komme så tæt på et delvist adskilt fly og samtidig få en fornemmelse af hvilket kæmpearbejde, der ligger i at producere og samle et så stort bombefly.

Hvis man af uranselige grunde skulle være så heldig at befinde sig i Memphis området, er det stærkt anbefalelsesværdigt at besøge den berømte dame. Selv om Memphis Belle er skilt ad, er der alligevel adgang til flyet på bestemte dage (ons. samt fre. og lør.). Ligeledes er der en særdeles velassorteret "museumsbutik", hvor man kan købe en masse spændende souvenirs.

Adressen er: Jim Webb Restoration Center, 8101 Hornet Avenue, Millington Municipal Airport - eller man kan besøge hjemmesiden: www.memphisbelle.com

Anmeldelse

„Bonden fra Ringe - Helten fra Torsted. En dansk dragons sandfærdige beretning.“

Oprindeligt udkommet med titlen „*Itzehoe-Dragonen fortæller*“ og er Rasmus Niensens erindringer fra sin soldatertid ved 6. Dragonregiments 3. eskadron - Fynske Dragoner - kaserneret i Itzehoe. 172 sider, ill. i sort/hvid og farve. Eget forlag. Ringe 2004. Genudgivet med original tekst, redigeret og forsynet med oplysende kommentarer ved lektor, cand. mag. Klaus Veltzé.

For mange herrers år siden fandt Niels A. Andersen en bunke hæfter, skrevet med let

læselig og sirlig håndskrift. Hefterne var skrevet af faderen, fhv. dragon Rasmus Nielsen, indkaldt til 4. Dragonregiment fra januar 1861 til maj 1863; genindkaldt 3 uger senere, hjemsendt i 1865.

„Huller“ i optegnelserne kunne faderen diktere, så grundlaget for bogen bygger på dragonens nedskrevne papirer og mundtlige overlevering.

1864-veteranen Rasmus Nielsen døde i 1933. Sønnen Niels udgav sin fars erindringer

Boeing B-17, 124485 Memphis Belle

Memphis Belle var det første amerikanske B-17 bombefly, som gennemførte sin kvote på 25 missioner, over fjendtligt territorie. Flyet blev opkaldt efter Piloten Robert Morgans kæreste i Memphis, Margaret Polk.

Flyet blev bygget i 1941 - og fløjet til Storbritannien. Det fløj mellem 7. november 1942 og 17. maj 1943 25 dagmissioner over Tyskland og besatte lande. Memphis Belle blev efterhånden betragtet som et "Lucky Ship", da det under flere togter fik henholdsvis hale-rør og vinger kraftigt beskadiget af flak. Desuden formåede den 11 mand store besætning at være sammen på samtlige 25 togter.

Amerikanske politikere og militærfolk på hjemmefronten ønskede forståeligt nok at udnytte den succes, som Memphis Belle havde opnået, og besluttede at sende flyet på propagandatur til staterne for at højne moralen og gøre reklame for Warbonds. Den 1. juni 1943 fløj hele besætningen tilbage til USA, og besøgte som den første af 26 byer Memphis, hvor piloten blev genforenet med sin "berømte" kæreste - altså Margaret!

Resten af krigen tilbragte Memphis Belle i Tampa, Florida, hvor det fungerede som træningsfly. Og dusinvis af piloter og hundrevis af det flyvende personel blev i de næste mange måneder uddannet i det berømte bombefly.

Da behovet for piloter og fly med krigens ophør var til at overse, besluttede krigsministeriet, at Memphis Belle den 1. oktober 1945 skulle ud af tjeneste og deponeres som reserve. Da den var et af de ældste B-17 bombefly i flyvevåbenet, var der stor sandsynlighed for, at den aldrig mere ville komme ud og flyve og med tiden ville ende som skrot.

Det var imidlertid kommet byrådet i Memphis for øre hvilken skæbne, der ventede Memphis Belle, så de rettede henvendelse til krigsministeriet for at få råderet over flyet. Efter lange forhandlinger med ministeriet, lykkedes det endelig byrådet at fravriste dem flyet - og den 17. juli 1946 ankom Memphis Belle til Memphis.

Her skulle historien være endt godt - men ak! Fra 1950 og frem til 1987 stod Memphis Belle udendørs, og som om det ikke var nok, blev der også flyttet rundt på det, hvilket ikke altid blev gjort lige skånsomt. Først efter 1987 kom damen indendørs i en pavillon i byparken - men skaden var sket. Grundige undersøgelser viste, at en tiltrængt restaurering var påkrævet, hvis ikke flyet med tiden kun ville være historie.

I marts 2003 begyndte så det sidste kapitel i den berømte dames historie - totalrenovering og eget museum ultimo 2006!

i 1960 under titlen „*Itzehoe_dragonen fortæller*“. Året efter døde Niels.

Bogen er nys genudgivet med titlen „*Bonden fra Ringe, Helten fra Torsted*“, redigeret af lektor, cand. mag. Klaus Veltzé.

Efter indkaldelsen følger en malende beskrivelse af en besværlig rejse fra Ringe til Itzehoe. Itzehoe var da protysk; de danske dragoner var nok velrenomerede, men blev betragtet som besættelsestropper. Forholdet var spændt. I regimentet var der et tæt kammeratskab. Under rekruttiden og den senere tjeneste havde dragonerne ikke nummer, som hos infanteriet og søværnet; man blev tiltalt ved bynavn eller fødested, evt suppleret med et "kælenavn".

Bonden fra Ringe Helten fra Torsted

En dansk dragons sandfærdige beretning

Reisegjort af Klaus Veltzé

Tjenesten i kasernen var triviel: Morgenarbejde i stalden, siden strigling og fodring. Øvelser i ridning, våbenbrug, gymnastik - og ikke mindst pudsning.

Kosten var ligeså triviel: mælk og brød. Lønnen var 22 skilling daglig plus brød. Middagsmaden kostede 10 skilling, så var der kun 10 tilbage.

Men tøjet var i orden, og frem for alt lærte mandskabet hensynet til hestene. Var hesten våd af regn eller sved, blev den gnedet grundigt tør; den måtte ikke tørre af sig selv, og man smed ikke, sin drivvåde kappe over sin hest.

Beskrivelsen af tilbagetoget fra Holsten til Danevirke og videre nordpå udpensles i detaljer. Vejret skiftede fra tø til 10 graders frost; vejene var en blanding af mudder eller spejl-blanke af is, og så skulle de ofte vente på, at infanteriet kunne følge med. Preusserne kunne heller ikke følge med, det var østrigerne, der angreb.

Rytterfægtningen ved Torsted mellem dragonerne og det Westfälisches Husarregiment nr. 8, hvor Rasmus Nielsen blev såret efter at have dødeligt såret den preussiske anfører og siden flugten fra den forfølgende fjende beskrives nøje, spændende som en kriminalroman.

Hjemturen over Fyn beskrives som et ligtog. Ingen tog imod, gaderne var mennesketomme, alle var nedslåede over krigens udfald. Folk forstod ikke, hvilken overmagt vi stod overfor; derfor vistest og fik soldaterne kun hån.

Indledningsvis fortæller Rasmus Nielsen om sit barndomshjem med 5 søskende, nok spartansk, men ikke fattigt. På reolen har der ikke stået andet end Biblen og Almanakken.

Men dragonen kunne mere end sit Fader-vor.

Den midtfynske bondes beretninger er ikke blot militærhistorie, men i lige så høj grad kultur- og lokalhistorie, hvor civilbefolkningen, tysk som dansk beskrives, og ikke nok med det beretningen fortæller også om stemninger og følelser hos disse.

Bogen er ledsaget af fyldige noter, politiske som militærhistoriske.

Konklusion: en bragende god bog.

Køb den og læs den.

En virkelig god julegaveidé.

John Sjøberg

Køb af bogen:

Pris: 149,00 kr., hertil fors. og porto: 36,00 kr. Beløbet kr. 185,00 forudindbetales:

BG Bank, Ringe Afdeling, reg.nr. 0907 kontonr. 43831 86099

Samtidig sendes e-mail til bolteskov@5750.dk med angivelse af indbetalingsdato og ønsket leveringsadresse.

For andet salg henv.: Klaus Veltzé. Svendborgvej 16, 5750 Ringe. Tlf. 6262 2528.

E-mail: bolteskov@5750.dk

Se hjemmesiden: www.bolteskov.dk

Anmeldelse

Kystartilleri i Danmark 1940-45

af Sven E Albrethsen, Jens Andersen og Ole L Frantzen

MuseumsCenter Hanstholm har netop udsendt denne bog på 100 sider. Den indeholder seks kapitler samt nogle nyttige bilag. Kapitlerne er 1. Artilleriets udvikling frem til 2. Verdenskrig af Ole L Frantzen

2. Dansk kystbefæstning 1939-43 af Jens Andersen

3. Det tyske kystartilleri 1940-45 af Jens Andersen

4. Kanoner anvendt i kystartilleriet af Svend E Albrethsen

5. Ildledning, ildledelsesudstyr og skydning af Svend E Albrethsen

6. Rømning, demolering og genanvendelse af Svend E Albrethsen

Kapitel 1 giver en ultrakort gennemgang på 3 sider af artilleriets historie fra år 1300 til og med 2. Verdenskrig. Kapitlet er givetvis en god introduktion til den ikke-militærkyndige læser, men har næppe megen interesse for dette Selskabs medlemmer.

Kapitel 2 gennemgår de danske kystbatterier. Placering er vist på landkort, og en tabel viser samtlige forter og batterier med bevæbning og byggeår. Teksten gennemgår de tiltag, der blev gjort fra 20-erne og indtil 29. august 1943, på en kort og letforståelig måde.

Kapitel 3 gennemgår grundigt de midlertidige og permanente foranstaltninger, som besættelsesmagten foretog. Forfatteren gennemgår kronologisk, hvordan prioriteringen af kystforsvaret ændres i takt med den strategiske udvikling under krigen. Der er mange detaljer, idet selv hærbatteri og batterier fra

Luftwaffe, som blev opstillet midlertidigt indtil de egentlige batterier var færdige, nævnes i teksten.

Kapitel 4 gennemgår piece for piece samtlige kanoner, der har været anvendt, både tysk producerede og erobrede. Eksempelvis 75mm kanoner har følgende typer været anvendt: 7,5 cm PAK 40M i MPL 33/43, 7,5 cm Flak L/60, 7,5 cm Flak Vickers M.35(h), 7,5 cm F.K. 234(b), 7,5 cm F.K. 246 (n) og 7,5 cm F.K. 97(f)/7,5 cm F.K. 97(p). D.v.s. alene i denne kaliber har der været kanoner fra Tyskland, Holland, Belgien, Norge, Frankrig og Polen. Dette kapitel er med sine 40 sider bogens største kapitel, og vort medlem Svend Erik Albrethsen har her detaljeret beskrevet, hvor hver eneste type piece blev anvendt, og hvornår. Et godt redskab for interesserede i emnet, men også af interesse for alle med interesse i det artillerimateriel, som Tyskland benyttede. Bogen igennem er der billeder af de forskellige kanoner, også af kanoner, der normalt anvendes som feltkanoner. De allerfleste billeder offentliggøres her for første gang. Min egen favorit er billede 22, der viser en 8,8 cm S.K. C/03 L/45 ved Langvad, Sæby. Ikke mindst fordi fotografens feltmadras er med på billedet.

Kapitel 5 gennemgår principperne for ildledning og skydning samt viser eksempler på det anvendte materiel. Hvis man ikke lige har været artillerist, kan man her få en kort, men god introduktion til den svære kunst at skyde indirekte mod bevægelige mål. Kan anbefales krigsspillere og andre med interesse i artilleriskydning.

Kapitel 6 gennemgår kort, hvad man gjorde efter besættelsen. I skemaform er vist, hvilke kanoner, der fortsat blev anvendt, og hvor. At materiellet ikke kan have været helt ringe ses af, at 12,7 cm S.K. C/34 I/45, der var bygget i 1930- til brug på tyske destroyere, var operativt i brug i norske kystbatterier indtil 1999. ...forts. næste side

TINSOLDATEN

MILITARY-ANTIQUE
Niels Ebbesensgade 6
9000 Ålborg
tlf. 9813 0177

TINSOLDATER
LEGO
ELASTOLIN
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER
UNIFORMER

Åbningstid:
mandag - fredag 13.00 - 17.30
lørdag 10.00 - 12.30

FORHANDLING AF TRADITION

Britains, Heyde, Lineol, Brigader m.fl.
købes og sælges

Ring og spørg!

Chakotens mødeliste for 2005

Onsdag den 5. januar: sludremøde, hvor julegaver og eventuelle nytårshovedpiner kan vises frem.

Onsdag den 2. februar: figurmøde. John Hansen, Christian Raun og Hans Chr. Wolter fortæller hver kort om: bemaling med acrylfarver, hvorledes man modellerer sin figur og hvordan man støber. Med andre ord hele processen man skal igennem for at skabe unikke figurer. Og det er ikke så svært, kræver altsammen "blot" lidt tålmodighed.

Onsdag den 2. marts: Jørgen Flintholm taler om Maginotlinien: *"Myte og realitet"*. Der er mange myter omkring den store franske befæstningsanlæg, bygget først i 30'erne, langs grænsen mod Tyskland, men hvad er den historiske kendsgerning. Foredraget vil forsøge at placere linien i sin rette historiske sammenhæng og beskrive dens tilblivelse og indretning. Maginotlinien kom ikke til at spille den afgørende rolle, da den tyske offensiv brød ind over den franske græænse i maj 1940, men hvorfor? Der vil i løbet af foredraget blive givet tip og henvisninger til, hvordan man i dag ved selvsyn kan opleve det imponerende ingeniørværk, befæstningen også udgør.

Onsdag den 6. april: generalforsamling med børs.

Onsdag den 4. maj: *"Middelalderens europæiske kampkunst"*, eller vold for viderekomne. Alle kender i dag de ældgamle asiatiske kampformer, som stadig dyrkes. Men ikke mange ved, at Europa havde en lige så udviklet kampkunst for kamp mand mod mand indtil man indførte let håndterbare skydevåben på slagmarkerne. Derefter forsvandt og uddøde den nok så effektive europæiske kampkunst, hvor mottoet ikke var "fair play", men "vind uden hensyn til midler". Fægte- og kampfæstere underviste, og der blev udgivet illustrerede bøger derom.

I dag er disse gamle kampformer genoptaget, og E.K. Lindow m.fl. vil - efter et lille foredrag derom - fysisk på Kasteslets Kirkeplads vise denne "fine" europæiske kampkunst. Mød op og se ædel europæisk vold uden større hæmninger.

Juni: intet møde pga. sommervarmen.

Onsdag den 10. august: Historiestuderende Mikael Kristian Hansen: *"Karl XII og Norgesfelttoget 1716"*. I 1716 var Karl XII's og Sveriges situation fortvivlende. Det tidligere så magtfulde svenske imperium var omgivet af fjender i nord, syd, øst og vest. I et forsøg på at vende konjunkturerne invaderede Karl XII Norge i februar 1716 for at tvinge det dansk-norske dobbeltmonarki ud af krigen og blandt andet skaffe det svenske imperium kompensation i norske områder. Felttoget mislykkedes, og svenskekongen måtte trække sine tropper tilbage i løbet af foråret.

Norgesfelttoget 1716 har længe stået i skyggen af det mere berømte Norgesfelttog i 1718, der endte med kongens død. Det er derfor på tide at genfortælle historien om det første Norgesfelttog. Hvorfor mislykkedes dette felttog? Og hvilke planer havde Karl XII med Norge udover at skaffe Sverige kompensation?

Foredraget vil også pege på de militære erfaringer, som Karl XII gjorde i Norge, og på hvilken måde han benyttede disse i forberedelserne til det sidste Norgesfelttog. Endelig vil foredraget tage stilling til eftertidens billede af Karl XII.

Onsdag den 7. september: Major Michael Mentz fra Den Kongelige Staldetat fortæller om Gardehusarregimentets Hesteskadron, og oplevelser der knytter sig til enheden. Chakotens damer inviteres specielt til dette møde, da majoren er kendt for sine fornøjelige foredrag. Medlemmerne opfordres til at medbringe effekter med tilknytning til temaet danske husarer.

Onsdag den 5. oktober: *"Slaget ved Dien Bien Phu i Vietnam"*. Jens Riise Kristensen fortæller om slaget. Han viser billeder fra slaget og af de krigsminder, der i dag kan ses omkring byen Dien Bien Phu. De europæiske kolonikrige kulminerede i 1954, hvor franske styrker kæmpede mod vietnamesiske oprørere ved byen Dien Bien Phu i Nordvietnam. Slaget endte med et knusende fransk nederlag og betød, at Frankrig endeligt opgav sit engagement i Vietnam. Ofte regnes "Dien Bien Phu" for at være efterkrigstidens mest afgørende slag.

Søndag den 30. oktober: Miniaturemilitær.

Onsdag den 2. november: Svend Erik Albrethsen beretter om *"Kampen om vejret - tysk militærmeteorologi i Nordatlanten og det arktiske område 1939-1945"*.

Foredraget vil behandle den tyske meteorologiske dataindhentning under 2. Verdenskrig fra fly, u-både, vejrskibe samt bemandede- og automatiske vejstationer.

Onsdag den 7. december: Julemøde med figurkonkurrence, julebord samt knas og godter.

Forsiden viser

maréchal-des-logis chef som standardfører fra 5. Husarregiment, 1807. Ørn model 1804, Challiot. Efter *"Soldats d'Autrefois. Hussards 1805-1814"*, 1965.

Bagsiden viser

billeder fra Miniaturemilitær og 60-årsdagen.

Nordstatsrytteri sidder op, re-enactment på Kasteslet, et virkelig vellekket indslag på dagen..

Russisk kosakofficer, ca. 1890.

Den berømte franske husargeneral Lasalle, ca. 1809.

Pansermodeller fra D-dag.

"The usual suspects" fejrer 60-årsdagen på Rio Bravo.

Officer fra "Lanciers Rouge", de berømte hollandske lanserener i den franske garde under Napoleon.

I bilagene viser et Danmarkskort, hvor alle 114 tyske batterier i Danmark var placeret, og i skemaform oplyses hovedartilleri i maj 1945 og det enkelte batteris historie. Et andet skema viser tekniske data for alle kanoner, herunder skudhastighed og mundingshastighed. Også de erobrede kanoner er med i skemaet. Endelig er der en nyttig liste over forkortelser med relation til emnet. At den samme forkortelse kan betyde flere ting, kan jo ikke undre. F.eks.

S.K. (nævnt ovenfor) kan både betyde Schnellfeuer-Kanone, Schnelladekanone og Staalkanon

Jeg kan varmt anbefale enhver med interesse i dansk eller tysk kystartilleri, eller bare almindelig interesse i artillerivåben under 2. Verdenskrig, at læse denne bog.

Bogen er også udgivet i tysk udgave.

O. Thureholm

Månedens rettelse

I septemhernummeret på side 59 ses en livsglad herre i dragt fra Chr. IVs tid. Fejlagtigt blev navnet angivet som Cliff Sanders, alle ved selvfølgelig - om ikke andet så nu - at det var den muntre skotte Rod Gander fra Sanderson Figures, som deltog i Chakotens jubilæum.

Fig. 5. 4. Linieinfanteriregiment, 1. battalions fane. Model 1804, forfærdiget af Challiot. Det var dette regiments Ørn, som den russiske Garde til Hest erobrede ved Austerlitz, den eneste de franske mistede i slaget. Regimentets chef var prins Joseph Bonaparte, men det fortes af major Bigarré, som omtaler episoden i sine erindringer (Paris 1893). Under kampen var fanebæreren blevet dræbt, og det bemærkedes først om aftenen efter slaget, at Ørnen var gået tabt. Fanen eksisterer ikke længere, men Ørnen er opbevaret på Eremitagen, St. Petersburg.

Fig. 6. Detaljer af laurbærgrene, roset og krans med bånd fra fanedug. Model 1804, Picot.

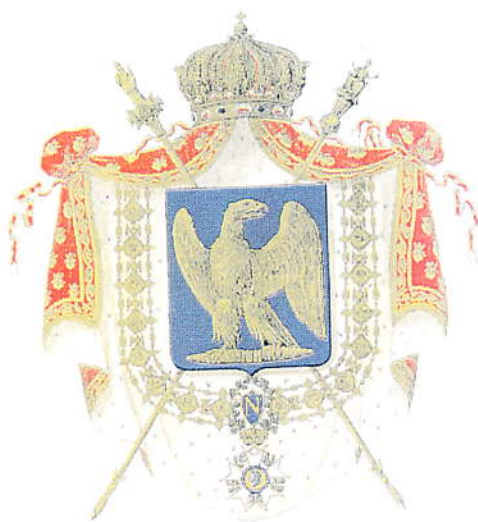

Fig. 1. Det franske rigsvåben, indført 1804. Bemærk ørnen med tordenkilen fra statssejlet og de gyldne bier på våbenteltet.

Fig. 13. Guidon (avers), Model 1804, Challiot, fra 19. Dragonregiment, 3. eskadron. Guidonen var deponeret i Paris, hvorfra Blücher hjemførte den til Berlin. Tegnet efter originalen i Berlins Zeughaus, hvor den gik tabt 1908.

Fig. 8. Originalestandart Model 1804 fremstillet af Challiot. Den har tilhørt Gardegrenadererne til Hest, 2. eskadron, og findes udstillet sammen med Ørnen model 1804 i Brunons Samling, Salon-de-Provence, nu en afdeling af Armémuseet i Paris.

Fig. 7. Approbationstegning til 2. Artilleriregiments fane (avers). Model 1804 udført af Picot. Akvarellen bærer påtegningen: "approuvé Carle Vernet" og stammer fra firmaet Broccards (Picots efterfølgere). Tegningen solgt ved auktion 1998, den originale fane eksisterer ikke mere.

